

Machiavelli ve Makyevelizm*

Machiavelli and Machiavelianism

AHMET KESGİN

Yıldırım Beyazıt University

Received: 31.03.15 | Accepted: 15.06.15

Abstract: Machiavellianism has been interpreted for around five hundred years originated from Machiavelli's ideas. According to this idea, political actions should not be restricted by considerations of morality, of good or evil. However, many of the notions which are connected with the term Machiavellianism were not explicitly stated by Machiavelli but only implied in his political writings. The history of Machiavellism is as much a history of misunderstandings as a history of the impact of Machiavelli's true ideas. In this article, it is evaluated the roots of Machiavellism where they are based on his ideas and various insights of Machiavellianism during the history.

Keywords: Machiavelli, Machiavelianism, politics, political philosophy, ethics.

* Yazar, makalenin hazırlanmasında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı *Niccolo Machiavelli'nin Siyaset Felsefesi ve Dönemine Etkisi* adlı yüksek lisans tezinden yararlanmıştır.

Giriş

Her yazar belirli bir bağlam içinden konuşur. Fiziksel, sosyal ve zihinsel olarak tasvir edebileceğimiz bu bağlamlar yazarın kalemine etki eden önemli unsurlar olarak göze çarpar. Bunlara ek olarak yazarın tecrübesi, nitelikleri, beklentileri gibi kişisel özellikleri zaman zaman eserlerdeki vurgulara ve değerlendirmelere katkı sunar. Bir yazarı kuşatıcı bir şekilde anlama çabası bu bağlamlar üzerine eğilmeyi zorunlu kılar. Diğer taraftan bir yazara ait metni anlama çabasında olan kişinin bağlı bulunduğu bağlamlar bir başka soruna işaret eder. Bu, değerlendirme yapanın bağlamıdır. Bir eser hakkında zaman içinde yapılan çalışmalarda yorum farklılıkları bu sorunların varlığını gösterir. Bu durum ya farklı bağlamlara sahip oluşun ya da kaynak eserin bağlamından kopartılmasının önemli göstergesidir. Ancak aynı eser hakkında bütün bunların farkındalığı ile yapılan bir çalışmada dahi farklı değerlendirmeler söz konusu olabilir. Zira anlayan veya yazan bir fâil olarak insan doğal süreçlere dair makro fiziğin varsaydığı gibi kesin yasalar ile belirlenmiş bir varlık değildir.

Bu makalede Rönesans siyaset insanı ve yazarı olarak Machiavelli ve ona bağlı olarak ortaya çıkan Makyavelizm ele alınmaktadır. Hiç şüphesiz Machiavelli fiziksel ve sosyal başta olmak üzere müktesebatını oluşturan zihinsel çevrelerden oluşan bağlamlar üzerinden değerlendirilmelidir. Ancak Makyavelizm olarak siyasî müktesebatta temerküz eden bir kavramın tarihsel seyri bize gösteriyor ki yazar zaman zaman bütünlüğünden kopartılarak değerlendirilebilmektedir. Bu müktesebatın yukarıda ifade edildiği gibi iki temel sorunu vardır. Buna göre kimi değerlendirmeler bir yandan yazarın kendi bağlamından kopartıldığını diğer yandan değerlendirme yapanın kendi bağlamını yorumlarına yansıttığını gösteriyor. İkinci türde bulunanlar kimi zaman bunun farkındadır kimi zaman ise değildir. Şimdi Machiavelli ile Makyavelizm'in ilişkisinin nasıl oluştuğunu bunları da göz önünde bulundurarak değerlendirelim.

1. Makyavelizmin Kaynağı

Makyavelizm, Machiavelli'nin siyaset ve ahlâk anlayışı arasındaki ilişkiye kendi zamanına genel olarak hâkim olan geleneğin dışında yeni bir bakış açısı getirmiş olmasıyla ilgili olarak ortaya çıkmış siyasî bir yorum ve eylem tarzının genel adıdır. Bu yorum ve eylem tarzı siyaset alanındaki

fâillerin yüzyıllar boyunca ilgisini çekmiştir. Bazen bilimsel bir anlama çabası bu sürece mihmandarlık ederken bazen de rakip siyasileri suçlamak için kullanılan bir kötüleme aracına dönüştürülmüştür. Öyle ki bu minval üzere oluşan algıya göre Makyavelizm denince akla gelen ilk şey, ‘amaç’¹ (elbette siyasî olan) her ne olursa olsun onu gerçekleştirmek için bütün araçların kullanımını meşru sayan’ bakış açısıdır. Ve hatta “şer mantığı, hile hurda koleksiyonu, soğukkanlı kalleşlik, cürüm işlemekten zevk alma.. işte makyavelcilik kavramını oluşturan unsurlar ya da hiç değilse, edebiyatın, basın ve günlük dilin bizi alıştırmış olduğu bir terimin, zihnimizdeki yankıları bunlardır.” (Lefort’tan aktaran Dupouney, 1998: 31).

Makyavelizm denen olgu Machiavelli’nin *Hükümdar* adlı eserine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Aslında Machiavelli hayatı boyunca hatta söz konusu eseri dışında yukarıdaki Makyavelizm tanımını çağrıştıran ne bir eylem içinde olmuş ne de bir eser kaleme almıştır. *Hükümdar*’ı kaleme aldığı dönemden (1513) kısa bir zaman önce siyasetten (aslında iktidarın bir parçası olmaktan denmeli) uzaklaştırılmıştı (1512). *Hükümdar*’dan önce başlayıp ondan sonra tamamladığı *Discourse*’nin yazarı Machiavelli ile *Hükümdar*’ın yazarı olan Machiavelli farklı iki yazar gibidir. Zira birinde bir dava adamı gibi görünür iken diğerinde gerçekçidir. Dolayısıyla Machiavelli’yi anlamaya çalışanlar farklı iki siyaset hakkında yazan insanla karşılaşır. Söz konusu ikilem nasıl algılanmalıdır?

Machiavelli bir yandan siyaset için ahlâkî *Hükümdar*’da araçsal bir değere indirirken diğer yandan *Discourse*’de yasalar, iyilik, adalet gibi değerlerin kalıcılığını ve amaçlılığını savunur. Bundan dolayı o, ahlâkın devlet (cumhuriyet ve elbette siyaset) için amaç kılınması gerektiğini değerlendirir. Burada bir tutarsızlık var gibi görünür. Fakat Machiavelli’nin kendi döneminin siyasî ve ictimâî yapısı, yazarın amacı bağlamında değerlendirildiğinde bu tutarsız görünüm yerini birbirini tamamlayan bir projeye bırakmaktadır. Ayrıca özel yaşam alanındaki ahlâkî yaşamı kendisi de benimsemektedir (Machiavelli, 2000: 67-72). Fakat Machiavelli için siyasal birlik, insan ya da insanlar tarafından ortaya konulan bir örgütlenme olarak doğadaki düzenden farklıdır. Bu birlik, gücün, iktidarın en üstün bir ifade biçimi olarak anlaşılacağı için; o kendi amaçlarını kendisi belirle-

¹ Burada özellikle *Hükümdar*’ı yazan Machiavelli’nin amacı da ele alınmaktadır. Zira amacın belirlenmesi, onu anlamının önemli koşuludur.

yecek, kendi hukukunu kendisi oluşturacak ve geleneksel anlayışın öğütlediği gibi bir ahlâk yasasıyla da bağlı olmayacaktır. Zira ona göre geleneksel anlayışın ne mevcut siyasî durumu anlayabilecek derinliği vardır ne de bu anlayışın işaret ettiği amaç için mevcut durumdan gerçekçi bir çıkış yolu bulunabilir. Bu durumda o, bu haliyle gerçekte olan biten tarafından ruhsal rahatlama aracı olma dışında olan-bitenin gerçekliği karşısında ciddiye dahi alınmaz.

Yukarıda soru olarak öne çektiğimiz ve bir ikilem gibi görünen birbirinden farklı iki değerlendirmeyi kendi bağlamına yerleştirerek okuduğumuzda önümüze siyaset-ahlâk ilişkisine dair iki farklı değerlendirme çıkmaktadır. Bununla birlikte Machiavelli gerek doğrudan kendi düşünceleri ile gerekse Makyavelizm üzerinden yapılan değerlendirmeler ile bir taraftan yüzyıllar boyu siyasî düşünce geleneğinde önemli bir müktesebatın oluşmasına dolaylı olarak katkı sağlamışken diğer taraftan birçok siyaset insanının üzerinde önemli etkisi olagelen bir siyaset ve düşünce insanıdır. Söz konusu müktesebat öncelikle Makyavelizm'e dair düşünce halkasının oluşturduğu bir gelenek üzerine oturur. İşte bu müktesebatın farklı süreçlerde farklı Machiavelli/sm algıları oluşturduğunu ifade edebiliriz.

Esasen yukarıda kısmen değinildiği üzere Makyavelizm'in üzerine inşa edildiği ve Machiavelli'nin yüzyıllardır eleştirilmesine sebep olan konu, öncelikli olarak onun siyaset ile ahlâk arasındaki bağa dönük yapmış olduğu vurgulardır.² Bu bağlamda Machiavelli 'kötülüğün öğretmeni' olarak görülmüş ve kendi geleneğine bağlı olarak ortaya çıkan siyaset-ahlâk ilişkisine dair kabul edilen ölçüte göre ahlâksızlığı övdüğü için veya siyaset yapma alışkanlıklarını incelerken ahlâkı dikkate almadığından dolayı yargılanmıştır. Machiavelli bu çerçevede 'amaca ulaşmak için her yol meşrudur' önermesiyle anıla gelmiştir. O bu konuda kendi geleneğine nispeten (en azından kuramsal olarak) oldukça yeni bir anlayış getirmiştir. "Machiavelli, bireysel ahlâkî savunmuyordu, o, var olan ahlâkî anlayışların üstünde yepyeni bir anlayış yaratarak onu geliştirmeye çalışan bir ahlâk reformisti idi." (Kocis, 1998: 98). Bunun anlamı şudur: Machiavelli ahlâkî

² Burada özellikle Makyavelizm algısı üzerinde etkili olan siyaset-ahlâk ilişkisini onun *Hükümdar* adlı eserine bağlı kalarak değerlendirdik. Yazarın bu eserde aradığı şey ile diğer eserlerinde (mesela *Discourse*'de) yaptığı değerlendirmeler farklıdır. Zira siyaset-ahlâk ilişkisini aradığı veya beklediği şeyin koşullarına bağlı olarak değerlendirdiğini görmekteyiz.

siyaset ile ilişkisi konusunda özellikle dönemine hâkim olan Hıristiyan (özellikle Katolik ilahiyatı bağlamında) ahlâk anlayışından çok farklı bir temelde değerlendirmektedir. Ve yazar bu yeniliğinin farkında olduğunu belirtir. “Benden önce de birçok yazarın bundan söz ettiğini biliyorum. Bunun için yeniden aynı şeylerden söz etmem belki cüretkârlık sayılacaktır; kaldı ki, bunu yaparken, şimdiye kadar olan yolun da dışına çıkacağım.” (Machiavelli, 1998: 177). Bunu söylerken Grek ve Roma geleneğini de kastettiği açıktır. Yolun dışına çıkmasını sağlayan şey, okuduğu şeylerden ziyade gözlemledikleriydi. Bununla ilgili olarak siyasi alanda Katolik ahlâkının cisimleştiği Roma (Vatikan) devletinin yapıp etmeleri onun en önemli inceleme alanlarından biriydi.

Machiavelli, hükümdarların sahip olması gereken erdem ve yetenek (virtù) üzerine yaptığı tahlilin bazı zorluklar oluşturduğunun farkındaydı. Bir taraftan bir hükümdarın iyi olmama gücüne sahip olması ve şartlar gerektirdiğinde bu gücünü kullanabilmesi gerekirken diğer taraftan kötü bir isim yapmamaya dikkat etmesi gerekir. Zira böyle bir kötü şöhret hükümdarın mevcut konumunu güvence altına almak yerine, bu konumunu ortadan kaldırma tehlikesi doğuracaktır (Machiavelli, 1998: 178, 180). Bu durumda dikkat edilecek şey, kötü bir şekilde davranma olgusu engellenemese de kötü görünmek engellenmelidir.

Bu çelişki görüldüğünün ötesinde bir anlam içermektedir. Zira bir hükümdarın asıl amacı sadece bulunduğu konumu korumak değil aynı zamanda onur ve şöhret kazanmaktır.³ Bu çelişkinin hükümdarın kötülüğüne ve genel olarak tebaası ve müttefikleri karşısında onurlu bir şekilde hareket etme kabiliyetlerine katı sınırlamalar getirilerek giderileceği ihti-

³ Machiavelli’ nin *Hükümdar*’da Borgia gibi yapıp etmelerini incelediği bir diğer hükümdar da Sicilya tiranı Agathokles’tir. Barış zamanında, savaşkan heveslerini tatmin edebilmek için siyasi iktidarı gasp eden tam bir meslekten asker tipi olarak betimlenen Agathokles’in yaptıkları yazara başka bir eserinde ilham kaynağı dahi olmuştur: “...askerliği, hayatı boyunca kendine bir çıkar sağlamak için kullanmak amacıyla olan biri asla iyi biri olmayacaktır, aç gözlü hilekâr, acımasız davranacak ve onun için gerekli olan bu davranışlar zorunlu olarak onu iyi biri yapmayacaktır.” (Machiavelli, 1999b: 88). Agathokles der Machiavelli, kariyerinin her basamağında, kötü bir ün yapmıştır ve son derece acımasız ve insanlık dışı olan bir insan olarak bilinmiştir. Ona büyük bir başarı kazandıran bu nitelikleri ne var ki böylesine acımasızlıklar insana iktidar kapılarını açar ama görkem, şan ve şeref kazandırmaz. Agathokles, bu nitelikleri sayesinde devletini korumuştur fakat onun bu nitelikleri bir virtù olarak kabul edilemez ve bu yüzden onun bu en asil insanlar arasına girmesine izin vermez. Dolayısıyla Machiavelli, onu Borgia ile aynı kefeye koymamıştır (Machiavelli, 1998: 126, 128, 129).

malini kabul etmez. Bir hükümdar bunu yapmamalıdır. Çünkü insanlar her zaman nankör, değişken, ikiyüzlü ve çıkarıcıdır. Dolayısıyla tamamen bu insanların sözlerine bel bağlayan bir hükümdar, eğer başka önlemler almamışsa yok olmaya mahkûmdur (Machiavelli, 1998: 188). Buradan da anlaşılacağı gibi herhangi bir hükümdar -özellikle de yeni hükümdar- elde ettiği konumunu korumak, sürdürmek ve aldatılmasını da engellemek istiyorsa sürekli tetikte olmak zorundadır (Machiavelli, 1998: 193-94).

Yine Machiavelli'ye göre genellikle iyi olarak değerlendirilen bütün niteliklere bir hükümdar sahip olmak zorunda değildir ama bunlara sahipmiş gibi görünmesi zorunludur. Hoşgörülü olarak değerlendirilmek iyidir; merhametli görünmek mantıklıdır; ve büyük bir erdem sahibi biri olarak düşünülme oldukça önemlidir. Fakat aslında öyle olmamalı, büyük bir taklitçi ve ikiyüzlü olmalıdır. Ardından insanların akıllarının hile ile nasıl kandırılacağını öğrenerek onları yapılanların gerekliliğine (haklılığına) inandırmak gelmektedir⁴ (Machiavelli, 1998: 185, 187-188, 194-196). Olumsuz anlamıyla Makyavelizm'in oluşmasına katkı sağlayan fikirler bu şekilde başlayarak devam ediyor.

Machiavelli'ye göre hükümdar, iktidarını korumak için ikiyüzlü davranabilmelidir. O, bilinenin aksine bunun çok daha az zorlukla uygulanabileceğini vurgular. Machiavelli bunu iki sebepten dolayı ileri sürer: İlki, çoğu insan öylesine saf dilli ve aldatılmaya öylesine yatkındır ki, pek çok durumu eleştirmeden olduğu gibi kabul ederler. İkincisine göre ise, insanların en kurnaz gözlemcileri bile hükümdarın tutumlarında çoğu zaman görüntüye kapılmakta ve değerlendirmesini bu doğrultuda yapmaktadır. Böylece tamamen halktan yalıtılmış ve yönetimin ihtişamıyla korunan bir hükümdar, kendisi nasıl istiyorsa herkesin onu öyle algıladığı, fakat buna rağmen çok az kişinin aslında onun nasıl olduğunu bildiği bir konum elde eder. Öyleyse sorunlu durumunun açığa çıkacağını düşünmenin yeri yoktur, tam tersine insanları aldatan bir hükümdar aldatılmalarına izin veren insanları her zaman bulacaktır (Machiavelli, 1998: 194-196).

Ancak Machiavelli bu tavsiyelerde bulunurken meselenin esasına dair ideal tutumu belirgin bir şekilde öne çeker. Buna göre *Hükümdar*'ın XV.

⁴ Machiavelli bu hileyle iş görme olayına, Cesare Borgia ile Julius II arasındaki 1503 yılında meydana gelmiş olan mücadeleyi örnek olarak vermektedir. Dük'ün Julius II'nin oyununa gelmesini Machiavelli affedememektedir. Geniş bilgi için bkz. (Machiavelli, 1998: 122-125).

Bölümünde, hükümdarların genelde iyi olarak değerlendirilen nitelikleri sergilemelerinin takdire şayan tutum olacağını kabul eder ve hükümdarlık erdemlerinden vazgeçmekle iyi olmamayı öğrenme sürecini aynı kefeye koyar. Bu değer ölçeği XVIII. Bölümde tekrar edilmektedir. Erdemli hareket etmenin ne kadar takdire değer bir davranış olduğunu vurgulayarak şu ısrarlı tutumu sergiler: Bir hükümdar, erdemli görünmekle kalmayıp aslında öyle de olmalı ve doğru olanı güçlüyken yaparak sadece gerektiğinde bu erdemlerden vazgeçmelidir (Machiavelli, 1998: 177, 192, 195).

Öyle görünüyor ki Machiavelli, siyaset ile ahlâk arasındaki koşutluğu içinde bulunduğu geleneğin dışına çıkarak yeniden değerlendirmektedir. Cassirer bu yeni koşutluğu şöyle açıklamaktadır: “Machiavelli’nin tüm yargıları ahlâkî ve siyasî yargılardır. Onun siyaset adamında çirkin ve bağışlanmaz olduğunu düşündüğü şey, işlediği suçlar değil yaptığı yanlışlardır.” (Cassirer, 1984: 149). Bununla birlikte “onun ahlâklılığa karşı hiçbir saygısızlığı yoktu. Ama insanlar için çok az saygı duymaktaydı. Eğer bir kuşkucu idiyse, kuşkuculuğu felsefî olmaktan çok insana dair bir kuşkuculuktu.” (Cassirer, 1984: 151). Anlaşılabacağı üzere Machiavelli, özel ve kimseye karışmayan bir yaşam sürmeyi değil de siyasî alana girip güç için mücadele eden ve bu gücü en acımasız ve köktenci araçlarla koruyan insanla ilgilenmektedir. Öyleyse ortaya çıkan bu ikilemin sebebine dair vurguyu biraz daha müşahhaslaştırmak gerekiyor.

İnsandan siyasî mücadelelere dair onun bu değerlendirmeleri onun için temel sorunmuş gibi görünen ana mesele etrafında ele alınmalıdır. Bu mesele Machiavelli’nin birleşmiş bir İtalya devletine duyduğu özlemdir. Zira İtalya diye bir siyasî birlik uzun zamandır yoktur. Coğrafyanın siyasî görünümü, bazen çeşitli müttefikler kurarak birbiriyle uğraşan bazen daha büyük krallıkların istilalarına maruz kalan dağınık şehir devletleri şeklindeydi. Bu sorunların giderilmesi için ise kalıcı ve güçlü bir siyasî iktidar arayışı içindedir. Devletin menşei konusunda *Dicourse*’de yaptığı değerlendirmede güçlü ve sağlam temellere oturan siyasî bir iktidarın (devletin) kurulması ve korunması için koşulların gerektirdiği her yola başvurması gerektiğini vurgular; çünkü devlet veya siyasî iktidar, iyilik, adalet, namus gibi ahlâkî değerlerin var olabilmesi için gereklidir (Machiavelli, 1970: 106). Buradaki anahtar mefhum ‘güçlü iktidar’dır. Bu eserinde görüldüğü gibi yeterince güçlü olmak erdemli olabilmenin veya erdemli işler yap-

bilmenin ön koşuludur. Oysa Floransa veya bütün İtalya'da böyle bir iktidar yoktur ve yakın gelecekte böyle bir ihtimal de görünmemektedir. Çevresinde olan biten siyasî çekişmeleri resmetmede bu kadar gerçekçi ve maharetli olan yazarın bu hakikatin farkında olmaması mümkün görünmemektedir. Bu durumda ikinci bir ihtimal daha öne çıkmaktadır ki bu kişisel ikbaldir. Bu konuların detaylarına sonraki satırlarda değinmeye devam ettiğimizi belirterek burada şunu ifade etmekle yetinelim. O, Floransa muktedirine uzak ve büyük davayı göstererek hem buna ulaşacak yolları hem de bu konuda kendisine rehberlik edecek olanı takdim etmek ister. Bunu kendisi sağlayacaktır.

Discourse adlı eserinde Machiavelli, *Hükümdar*'dan farklı olarak siyaseti, ahlâkın varlığı için bir ön koşul olarak görmektedir. Aslında Machiavelli, siyasî iktidarın zayıf veya güçlü oluşunun insanların ahlâkı üzerinde etkili olduğunu –güçsüz iktidarda ahlâksızlığın yaygınlaşacağı, güçlü iktidarda ise ahlâkın korunacağı gibi- ileri sürer. Başka bir ifadeyle yazarın asıl dikkat ettiği nokta, siyasî iktidarın (ve onun ilişki kurduğu alanların) kurumsallaşması ve bu alana ilişkin değerlerdir. Buna rağmen o, çoğu kez yalnızca *Hükümdar* adlı eseri üzerinden değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirme yanında her dönemin kendi güncel sorunlarıyla yazarın yeniden yorumlanması onu anlama sorununun diğer yüzüne işaret eder. Yüzyıllar boyunca, yazdığı şeyi bilen ve 'kendi eserlerinin bütünü' üzerinden konuşan bir Machiavelli'den ziyade farklı siyasî mücadele bağlamındaki düşünürlerin algıladığı Machiavelli/ler konuşur gibidir. Bu yargı yazarın "ne dediği" üzerine hiçbir eser kaleme alınmadığı anlamına gelmemelidir. Ancak yazılanlar daha çok onun "ne demek istediği" üzerinde yoğunlaşır. Bu yönüyle Makyavelizm bu tür bir değerlendirme geleneğinin sonucunda oluşmuş bir anlamlandırma çabasıdır, diyebiliriz. Hiç kuşkusuz bu gelenek Machiavelli'den mülhemdir, ancak onun bu geleneğin tamamından başka bir şey olmadığı yorumu doğru değildir. Zira eserlerinin bütünü üzerinden değerlendirilecek bir Machiavelli'nin kendisinden sonra oluşturulan ve Makyavelizm olarak anılan siyasî düşünce ve eylem geleneğinden önemli farklılıklara sahip olduğu aşıkardır. Öyleyse şunu belirtmek gerekir: Herhangi bir eser ve yazar öncelikle bir zihinsel çevreye (bağlama, fikrî gelenek), ardından sosyal (siyasî vb.) bir çevreye bağlı olarak değerlendirilmelidir. Bu dahi yazarın maksadını okumaya çaba sarf etmek de-

mektir, ancak kendi zamanına gömülü olarak işleyen bir zihin geçmişteki bir olay veya eseri anlamak istediğinde bu nokta önemli, belki de temel aşamadır. Machiavelli ve Makyavelizm'e dair oluşan müktesebatın önemli bir kısmının bu tür bir zaafı içerdiğini ifade etmek mümkündür.⁵ Öyleyse genel hatlarıyla yazarın içinde bulunduğu tarihsel bağları ile birlikte oluşan bağlama değinmekte fayda vardır.

2. Çağının Bağlamı ya da Ruhı

Machiavelli'nin zamanının bağlamı ya da ruhu genel hatlarıyla şu şekildedir: Yazar, siyasî olarak bir dizi sancılı durumlar yaşayan bir bölgenin insanıdır. Dönemin genel karakteri gereği de klasiklere aşınadır.⁶ Bu ona, özellikle içinde bulunduğu siyasî olaylara dair geliştirdiği bakış açısı konusunda Katolik ilahiyat geleneğinden farklı imkânlar sağlamıştı.⁷ Esasında çevresinde izlediği kadarıyla Katolikliğin baş şehrinde (Roma) oynanan siyasî oyunların farkındadır.⁸ Her ne kadar Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak bütün Hıristiyan iktidarların meşruiyet kaynağı olarak kilisenin⁹ kutsallığı eserlerde vurgulansa dahi siyasetin ete kemiğe bürünmüş

⁵ Bağlam değerlendirmesi açısından bakıldığında bir zaaf olarak görülebilecek "anlama sorunu" hiç şüphesiz önemlidir. Ancak daha sonraki süreçlerin kazandırdığı tecrübeler, fikri birikimler hiç şüphesiz bağlama dair anlamlandırma sorununda değerli araçlar olarak da görülebilir.

⁶ Machiavelli'nin hayatıyla ilgili bilgilere onun adına kaleme alınmış hemen her eserde rastlamak mümkündür. Yazar üzerine yapılmış biyografik çalışmaların bazıları şunlardır: Ridolfi, 1963; (özellikle Machiavelli'nin diplomatik kariyeri hakkında yazılmış olan eser) Hale, 1961. Machiavelli'nin hümanist eğitimi için bkz. Gilbert, 1984. Sekreterlik (bugünkü başbakanlık) görevleri ile ilgili bkz. Rubenstein, 1956; Black, 1985. Bütün mektupları için bkz. Atkinson & Sices, 1979. Görevden uzaklaştırıldıktan sonra Orti Oricellari çevresi ile geliştirdiği ilişkiler hakkında bkz. Cantimori, 1937; Gilbert, 1949. Kariyerinin çeşitli evreleri hakkında bkz. Stephens & Butters, 1982. Hayatı ile ilgili kendi eserlerindeki ayrıntıların yanına şunlar da eklenebilir: Skinner, 2002. Rudowski, 1924.

⁷ Bunun için Augustine'in 'Tanrı Devleti' önemli kaynak sağlıyordu. Bu eseriyle Augustine kendisinden sonraki nesiller üzerinde siyasî alana (ve elbette dinî alan ile birlikte) dair zihinsel çevreyi inşa eden başat bir fâildi.

⁸ Machiavelli diğer siyasî iktidar çeşitlerinden biri olan papalık devletinin örneğini Roma üzerinden inceler. İtalya'nın güçsüzlüğüne bu devleti sebep olarak gösteren Machiavelli'ye göre "hiçbir zaman bütün İtalya'yı ele geçirebilecek kadar güçlü olmayan, ama bir başkasının onu ele geçirmesini engelleyebilecek kadar da güçlü olan Kilise, bu ülkenin, asla bir liderin yönetimi altında birliğe kavuşamayıp, daima bir sürü hükümdarlıklara veya senyörlüklere bölünmüş olarak kalmasının esas sebebidir... Bizi böyle bölünmüş halde tutmuş ve hala da tutmakta olan odur, Roma Kilisesi'dir... İster cumhuriyet, ister monarşi şeklinde olsun bütün İtalya'yı kapsayan bir yönetimin kurulamamış olması, sırf Kilise'nin yüzündendir." (Machiavelli, 1998: 12, 114; 1965: Book I, Chapter 12).

⁹ Bu makalede kilise olarak Machiavelli'nin İtalyası'nda da hakim olan 'Katolik' kilisesini kastediyoruz. İlk dönem Hıristiyanlık başta siyaset olmak üzere dünyevî olarak nitelen-

olduğu kendi zamanı içindeki olaylara dair gözlemleri yazdıklarından farklı değildir. Dolayısıyla onun eseri, bu konularda yazılı olan gelenekten kopukluğu ima etse de olay ve olguların sürekliliğine dair gözlemlenenlerin bir geleneğe sahip olduğu kanaatindedir. Machiavelli siyasî alanda işte bu olan biten sürekliliği yazmıştır. Yani o, *Hükümdar*'da ele aldığı siyasî olayların o halleriyle zaten geleneksel alışkanlıklara sahip olduğunun farkındadır. Ona göre siyasî olaylar hep aynı doğal süreçlere tâbidir. Gözlemleri ona bunu söylemektedir. Öyleyse siyasetin meşruiyetine dair yazılanlar veya kilisenin meşruiyet sağlamadaki katkısı bu doğal durumu değiştirmez. Hatta kilise hakimiyetinde olan Vatikan'ın şehrinde dahi durum farklı değildir. Burada söz konusu olan şey, olan ile olması gereken arasındaki tutarsızlıktır. Bir yandan siyasî alanda ahlâk temel vurgu olarak kilisenin öğretisinde öne çıkarken diğer yandan aynı kilisenin uygulamada diğerlerinden daha önde görünen ahlâk dışı eylemleri onu bulunduğu değerlendirme konumuna taşıyan önemli bir ikilemdir. Siyasî ahlâka dair geleneksel olanın dışında duran değerlendirmesinin her şeyden önce kilisenin sözü ile özünün aynı olmamasıyla da ilgisi vardır. Zira ona göre kilise insanları davet ettiği ahlâkî tutum ve davranışları kendisi uygulamıyordu.

Bunun yanında Machiavelli'nin yaşadığı bölgenin geçmişi, ihtişamlı siyasî bir birliğe sahne olmuştu. Ve o bunun bilincindedir. Zaten onun aradığı “nasıl güçlü olunur ve kalınır” sorusuna cevap bulmaktır. Bu konuda yaşadığı dönem için kendisinden çokça dersler çıkarılabilecek tarihten faydalanmak gerekir.¹⁰ Muktedir olan kişi veya topluluğun gidip söz konusu örnekleri kendi zamanına taşıması gerekir. Yaşadığı şehir buna ön

dirdiği işlere karşı mesafeli tutumunu uzun yüzyıllar muhafaza etmişti. Ancak daha sonra özellikle siyasî çaba ve iktidarların yegâne meşruiyet kaynağı olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. (Ağaogulları & Köker, 2001: 114, 115).

¹⁰ Tarih hakkındaki kendi geleneği içinde oluşan historia/theoria karşıtlığına sadık kalmış ve tarihi geçmişten dersler çıkarılabilecek alan olarak dikkate almıştır. Ancak tarihi ahlak, din ve öğüt verme gibi unsurlar için ele almaz. Ona da siyaset alanındaki benzer şekilde yaklaşır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Özlem, 1996: 35-37. Öncelikle Titus Livius (MÖ 64-MS 12)'ün *Roma Tarihi*'ni okur ve o tarihe Rönesans İtalya'sı ile ilgili sorular sorar. Roma cumhuriyeti, Floransa cumhuriyetinde bulunmayan bu hayret verici gücü ve sağlamlığı nereden alıyordu? Bu gücün cumhuriyetçisi eskilerin başarısından ne gibi dersler çıkarabilirdi? Titus-Livius'un üzerine yaptığı değerlendirmelerde cevaplandırmaya çalıştığı sorular bunlardı. Fakat çok geçmeden bu çalışmasını ileride tamamlamak üzere yeni bir çalışmaya başlar. 'Hükümdarlık nedir, kaç çeşittir, nasıl elde edilir ve nasıl korunur ve kaybedilir' gibi soruları değerlendirdiği *Hükümdar* adlı yapıtını oluşturur ve bu eseri Floransa Prensi Muhteşem Lorenzo II (1492-1519)'ye ithaf eder.

açmaya müsait zihinsel bir olgunluğa sahiptir. Zira Floransa, onun çağında klasiklere açılan kapılardan belki de en önde geleniydi.

Siyasî alanda çalkantılı bir süreç yaşayan İtalya şehir devletleri özellikle kuzeyde bulunan Avrupa krallıklarından farklı olarak oldukça canlı bir kültürel ve sanatsal eğilime sahiptiler. Floransa bunların başında geliyordu. Zira gerek ticaret yollarına aşinalıkları gerekse çevre medeniyet havzalarından akan (Endülüs ve fetih sonrası İstanbul tecrübesi vb.) farklı tecrübeler onları diğer bölgelerden zengin bir atmosfere taşımıştı. Siyasî açıdan güçsüzdüler ama kültürel alanlar açısından kuzeydekilerden fazlasıyla zengin bir ortama sahiptiler. (Özel, 1995: 82. Smith, 2001: 117).

Orta Çağ Hıristiyan ilahiyatının bir sorunu olarak temerküz eden ‘tanrı-merkezli’ bir dünyadan ‘insan-merkezli’ bir dünyaya evrilmeyi temsil eden Hümanist bir süreç Machiavelli’nin çağının şafağındaydı. Bundan ‘her şeyi tanrısal bir irade bağlamına oturtarak okuyan ve anlamlandıran Hıristiyan filozofların zihinsel yörüngesinden tamamen kopuk bir süreç’ anlaşılmalıdır. Zira bu yorum, büyük ve kurucu resme bakarak bütüne dair bir kopuşu çağrıştıran bir yorum gibi görünse de esasında tanrıyı insanlaştıran Hıristiyan ilahiyatı için yine benzer alışkanlığın söz konusu zihniyet dünyası için kesintisiz bir şekilde insanı tanrılaştıran bir süreci ima etmesi bakımından bir sürekliliği de içinde barındırır. Diğer bir anlamıyla bu süreklilik özellikle yüceleştirme bağlamında –tanrı merkezli insan merkezli dünyaya dönüşüm gibi- devam etmektedir. Dolayısıyla gerek Machiavelli’nin gerekse diğer Hümanistlerin söz konusu gelenek ile bağını tamamen kopartmış bir şekilde eser kaleme almadıkları ifade edilebilir. Diğer taraftan eğer bu süreklilik, değerlendirilen konu bağlamında ele alınırsa, eserlerinde geleneğin önemli unsurlarına rastlandığı görülür. Örneğin Tanrı, ahlâk, din gibi unsurlar *Hükümdar*’daki vurguya uygun bir şekilde dikkatle tartışılır. Bundan farklı olarak yukarıda ifade edildiği gibi olay ve olguya dair bir süreklilik olsa da olan-biteni yorumlama alışkanlığı açısından eserlerinde Machiavelli’nin Kilise yörüngesi dışına çıktığı görülebilir. Örneğin siyasî meseleleri Kilise’nin düşünce alışkanlığından farklı olarak kendi doğal süreçleri ile anla(t)maya çabaladığı görülür. Çağının şafağında artık iyice görünür olan Hümanizmanın on(lar)a kazandırdığı işte bu bakış açıydı.

Burada ortaya çıkan bir açıdan sürekliliğin diğer açıdan kopuşun

oluşmasının sebebi şudur: Hümanist eğitimin öğrencileri olarak onlar Orta Çağ Hıristiyan evreninin öğretileri yanında ve hatta ondan ziyade Akdeniz havzasında ortaya çıkmış özellikle Anadolu, Yunan ve Roma klasiklerine yönelmişlerdir. Kendi zamanlarına nispeten daha yakın bir zamanın kesintisiz akıntısı onlara bir zihinsel çevre sunmuş iken aynı zamanda daha uzak bir geçmiş ile zihinsel olarak temasa geçmiş olmaları bu durumun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla olay ve olgulara dair Hıristiyan ilahiyatının ürettiği düşünme alışkanlıkları dışında bir okuma süreci başlamıştı. Zaman, Rönesans'ın ortaya çıktığı dönemdi ve siyasî açıdan olup biteni siyasî olanın kendi doğasına gönderme yapan bir zihinle okuma ve anlamlandırma zamanıydı. Onun sosyal ve zihinsel çevresi bunun için müsait bir ortam sağlıyordu. Machiavelli bu dönemin eğitimini almıştı (Hale, 1961: 28-29. Skinner, 2002: 15-16). Machiavelli'nin yaşadığı dönem, hemen her kavram, değer ve kurumun sorgulanma sürecine tabi tutulduğu dönemdir. Olay ve olguları geleneksel olan anlam çerçevesine sadık kalarak değil de meselenin kendi doğal süreçlerine odaklanılarak yorum yapma yöntemi bu dönemde öne çıkmaktaydı. Bunun Machiavelli'nin entelektüel tarzına yansması doğaldı.

Machiavelli böyle bir sosyal ve zihinsel çevrede yaşamıştı. Öte yandan hayatının önemli bir döneminde siyasetin içinde aktif olarak kalmıştı. O yaklaşık 15 yıl (1498-1512) iktidarın bir parçası olmuş ve çeşitli görevlerde bulunmuştu (Hale, 1961: 47-140). Bu dönemde daha sonra ele aldığı siyasî-askerî-tarihî eserleri için birçok malzeme toplama ve deneyim kazanma imkânı bulmuştu. Bir yazar olarak örneklerle düşünmeyi seven Machiavelli'ye bu dönem, gözlem ve tecrübe ile dolu örnekler sunar. Eserlerinde keskin bir dil ve kendinden emin üslup kullanması, tecrübelerinin ona çizdiği ufuktan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yaşanmış olanlarla düşünen ve bir siyaset anlayışı geliştiren yazarın hayatını birçok yönüyle anlamak önemlidir.

3. Amacı Nedir ve Gerçekçiliği Nasıl Tezahür Eder?

Bir yazarın amacını bütün boyutlarıyla ortaya koymak oldukça zor bir meseledir.¹¹ Bu zorluk yazarı, yalnızca eserleriyle tanıyabilme imkânı

¹¹ Machiavelli'de amaç değil amaçlar vardır. Zira yazar Machiavelli ile siyaset insanı olan Machiavelli'nin farklı yaşam gerekçeleri vardır.

varken daha da artabilir. Bunun yanında son derece hareketli olan siyasî bir ortamın yazarı –ve hatta oyuncusu- olarak Machiavelli'nin çeşitli dönemlere ait amaçlarının oluşması diğer sorundur. Mesela 1500'lerin başında Floransa yönetimini ikna etmiş ve bir halk milisi kurmayı ve bununla da Floransa'yı başarılı bir cumhuriyet haline dönüştürmeyi amaç edinmiştir (Skinner, 2002: 53). Bu dönemlerde Machiavelli cumhuriyetçi olarak görülür. Yine diplomat olarak görev yaptığı dönemlerde de farklı amaçlara hizmet etmişti. Kaldı ki o, devlet adamlığı yaptığı dönemlerde yalnızca başkalarının emrinde çalışan bir memurdu. Amacı da bu memurluk sınırlarıyla çevrilmişti. Oysa bizi daha çok ilgilendiren dönemi, eserlerini kaleme aldığı dönemlerdi (1512-1527). Hareketli sayılabilecek siyasî bir dönemden sonra 43'ünde zorunlu emekli edilmişti.

Kendi iradesi dışında zorunlu olarak buna tabi tutulan Machiavelli'nin siyasete dair edindiği tecrübelerin değerli olduğuna inanması onu kitap yazmaya sevk eden önemli bir unsurdur. Beklentileri ile gerçek durumu arasında derin yarıkların oluştuğunun kendisi de farkındadır. Bu durum onu karamsarlığa taşımıştır.¹²

Onun kişisel macerasında eserlerini kaleme aldığı bu dönem siyasî açıdan durağan ama yazarlık açısından oldukça verimli bir dönemdi. Uzun zamandır biriktirdiği tecrübelerini okumalarıyla birleştiren söz konusu verim ortaya çıkmıştı. Machiavelli'nin Makyavelizm'i çağrıştıran fikirlerini kaleme aldığı temel eser *Hükümdar* idi. Makyavelizm'i değerlendirdiğimize göre onun amacını belirlemek için öncelikle bu fikriyata kaynaklık eden söz konusu esere odaklanılması gerekir. Zira Makyavelizm'in kaynağı olan metnin bağlam ve amacının anlaşılma çabası aynı zamanda yazarın amacının anlaşılabilmesine katkı sağlar. Ayrıca eserin kaleme alındığı dönemlerde yazılmış olan mektuplar da aynı havuzda değerlendirilebilir. Bunlar vasıtasıyla yazarın amacının anlaşılması için çaba sarf etmek, onun fikirlerinin söz konusu anlayış ile nerede ve nasıl bir ilişki içinde olduğunun tespit edilebilmesine önemli katkı sağlar.

¹² Ebenstein bu karamsarlığı şöyle tasvir eder: "Machiavelli'nin düşüncesini kavramada ipucu, onun karamsarlığıdır. Karamsar esas itibarıyla değişmez, ilerleyici mükemmelliğe ulaşmada yetersiz görür ve aklın tabiat ve tarihin sınırlı ve sert gerçekleriyle baş edebileceğini inkâr eder... Karamsarı geçmişe bakmasına, nelerin olmuş olduğuna öncelikle bilincini açışına karşılık iyimser, geleceğe bakar ve nelerin olabileceğine merak duyar." (Ebenstein, 1996: 141. Brucker, 1998: 151).

Bu çerçeve doğrultusunda *Hükümdar*'da yazarın iki olguyu öne çıkarttığını görmek mümkündür. Biri amaç, diğeri araçlardır. Amaç yukarıda ifade edildiği gibi İtalya'nın birliğidir. Vasıtalar ise bu amaca hizmet edebilecek her şeydir. Söz konusu eser sanki son bölüm için yazılmış bir yönerge gibidir. Öyle ki;

Machiavelli'nin bütün yazdıklarının hiçbiri Prens (Hükümdar) kadar yorumlanmadı ve Prens'in bölümlerinden hiçbiri son bölümü kadar tartışılmadı. Söz konusu bölüm 'İtalya'yı Barbarlardan Kurtarmaya Çağrı' adını taşır. Machiavelli, İtalya'da yepyeni bir sistem kurma fırsatının doğduğuna inanır. İtalya'yı ve kendisini yükseltmek için belli bir metodu takip etmeye istekli ve hazır olan yeni bir prens, İtalyanların başına geçmelidir. (Gilbert, 1954: 38).

Bu amaçlılığı yine yazarın *Hükümdar*'ının son bölümünde görmek mümkündür. Yazar İtalyan Birliği'ne ilgi duyan prenslere seslenmektedir:

Bütün bu yukarıda anlattığım şeyler üzerinde etraflı bir şekilde düşündükten; ve günümüz İtalya'sında, zamanın yeni bir hükümdarın ünlenmesi için elverişli olup olmadığını, basiret ve cesaret (virtù)* sahibi bir insanın bu ülkeye yeni bir şekil vermek için gerekli fırsat ve imkânı bulup, kendisi için şan ve şeref, bütün ülke halkı için refah ve mutluluk sağlayıp sağlayamayacağını kendi kendine sorduktan sonra, diyebilirim ki bence hal ve şartlar böyle bir amaç lehinde öylesine bir araya gelmiş bulunuyor ki, bu büyük değişiklikler için bundan daha elverişli bir zaman daha önce hiç olmuş mudur bilmiyorum? (Machiavelli, 1998: 251-252. 1999b: Kitap VII, 17).

Bu satırlara bağlı olarak Hegel, Machiavelli'nin gayesinin İtalyan birliğinin sağlanması olduğunu belirtirken bu gaye için yapılacak her türlü şeyin aslında bu amaç doğrultusunda anlaşılması gerektiğini vurguluyor.

Burada vasıtaların seçimi diye bir sorun söz konusu değildir; kangren olmuş uzuvlar lavanta suyuyla iyileştirilemez, zehir ve pusunun sıradan silahlar haline gelmiş olduğu bir yerde, mutlaka enerjik önlemlere baş vurmaya gerekir; bir çürüme ve yozlaşma döneminden sonra, hayatın yeniden düzene sokulması, ancak cebir ve şiddetle mümkündür. (Akt. Dupouey, 1998b: 282).

Yine yazar, Vettori'ye yazdığı 16 Nisan 1527 tarihli mektubunda ülkesini canından çok sevdiğini belirterek bu amaca hizmet ettiğini ortaya

* Bu kavramla anlatılmak istenen şey, talih kavramının aksine bütünüyle insanî yetenekler ve niteliklerdir. İnsanın kendi seçimleri ve takati ile yaptığı şeylerdir.

koymaktadır (Atkinson-Sces, 1996: 416). Her şeye rağmen İtalyan birliği *talib* ile de pek mümkün gözükmemektedir. Zira talih oynak tabiatlıdır, bugün iyiyken yarın kötü olabilmektedir (Machiavelli, 1998: 44). Diğer taraftan kilisenin de böyle bir birliğin sağlanamamasının sorumlusu olduğunu Machiavelli gayet iyi biliyordu. Öte yandan ‘*Hükümdar*’ı ithaf ettiği Lorenzo (II) da bu eserle fazla ilgilenmemişti. Dolayısıyla bu birliğin kurulması onun da ciddiye aldığı bir şey değildir.

Öte yandan gerek mektuplarda gerekse *Hükümdar*’a yazdığı ithaftan da anlaşılacağı üzere Machiavelli’nin bir de kariyer derdi vardır. Onun bu yöndeki amacı, kendisinin iş verilmeye değer bir insan olduğuna ve göz ardı edilmesinin düşüncesizlik olacağına ve dolayısıyla bir uzman olduğuna Lorenzo’yu ikna etmektir. O, bir hükümdarın kişiliğinin ‘açıkça ayırt edilebilmesi için’ gözlemcinin hükümdarın kendisi olmaması, aksine ‘halktan biri olması gerektiği’ konusunda ısrarcı olmuştur. Basit ve aşağı tabakadan biri olarak kendisini takdim eden yazarın hükümdara yazdığı şu satırlar bu konuda oldukça açıklayıcıdır:

Bir manzara resmi yapmak isteyenler, dağların ve yüksek yerlerin yapısını ve görünümünü yakalamak için nasıl ovalara inerlerse ve, buna karşılık, ovaları resmetmek için nasıl yükseklere çıkarlarsa, aynı şekilde, hakların tabiatlarını iyi tanımak için, hükümdar; hükümdarları tanımak için de halk olmak gerekir. (Machiavelli, 1998: 66).

Yazar, bir özgüven içerisinde kendi görüşlerinin, iki sebepten dolayı dikkate alınması gerekli olduğunu ifade eder. İlk olarak, yıllarca ve bu süreçte pek çok problemle uğraşarak son dönemlerdeki olaylar boyunca edindiği uzun tecrübelerine vurgu yapar. Sonra gerek bu tecrübeleri ile gerekse antik tarihi sürekli okuyarak devlet yöneticiliği hakkında elde ettiği bilgisine işaret eder (Machiavelli, 1999a: 37). Machiavelli’nin burada amacı, bütün bunlara sadakati konusunda Medicileri ikna edip istihdam edilmesini sağlamaktır.

Bunlara ek olarak bir tespite bulunmak yerinde olacaktır. Özellikle *Hükümdar*’da göze çarpan iktidar çeşitleri ve bunlar hakkında Machiavelli’nin yorumları açısından bakıldığında yazar, eserini ithaf ettiği Lorenzo de Medici’nin kabiliyetine inanmamaktadır. Belki de üstesinden gelemeyeceği bir iş yapmasını önererek onunla alay etmektedir. Zira yazar ömrünün son anlarına kadar bir iş bulma umuduyla yaşamıştır. Bir yazar için

beklenti içinde olmak beraberinde onu iktidara yakınlık kurma çabasına itmektedir. Machiavelli gibi bir yazar elbette yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal dinamizmini kavramış ve pek tabii *Hükümdar*'da da bunu göstermiştir. Machiavelli Medicileri övmektedir ama şunu da iyi bilmektedir ki 1434'ten bu yana bu 'soy'un elinde olan Floransa 1494-1512 arası hariç yine karmaşık siyasî entrikalardan kurtulamamıştır. Ve zaten *Hükümdar*'ın II. Bölümünde soydan gelme monarşilerin zayıflığı üzerinde durmaktadır. Öte yandan bilmektedir ki Medici soyunun başarısız prensleri de vardır. Örneğin "II. Piero (1471-1539), Fransa Kralı VIII. Charles'ın desteklediği Savonarola tarafından kovulmuştur." (Machiavelli, 1998: 17).

Machiavelli, Savonarola hükümeti¹³ sonrası kurulan hükümette uzun yıllar görev yapmıştı. Bu dönem onun için oldukça hareketli geçmişti. Ancak Medici ailesi yaklaşık 18 yıl aradan sonra tekrar iktidara el koyduğunda o da henüz 43 yaşındayken zorunlu olarak emekli edilmişti. Gözden düşmüştü. Ve tekrar siyasete dönme istiyordu. Gözden düşmüş olan siyasî bir şahsiyetin yine eğer siyaset yapma arzusuna sahip ise genellikle takip edebileceği iki yol vardır: Ya mevcut iktidarı karşısına alıp yıkıcı faaliyetlerde bulunmak ya da iktidarın da benimseyebileceği bir davaya vurgu yapmak ve hizmet etmek. Machiavelli, yer yer adı ilkinde karışmış olsa da aslında ikinci yolu seçmiştir.

O büyük dava, İtalyan birliği -bu birlik ancak 1871'de oluşacak- idi. Fakat siyasî olguları dikkatle gözlemleyen Machiavelli'nin bu gayenin çok uzak bir ihtimal olduğunu görememesi mümkün değildir. Zira İtalyan şehir-devletleri kısa zamanda birlik kuracak görüntü içerisinde oldukları izlenimini vermemektedir. Machiavelli de bunun bir anlaşma ile değil zor kullanarak oluşturulabileceğine inanmaktadır. Bir taraftan siyaset alanına ilişkin Machiavelli'nin geliştirdiği taktik reçeteler için bu gaye, bir bakıma bir masumiyet zırhı oluşturur. Diğer taraftan o, bu uzak gaye ile Flo-

¹³ Machiavelli'nin içinde doğup büyüdüğü Floransa şehir devleti, bir çok siyasi kargaşaya sahne oluyordu. Mediciler, Pazziler'in kendilerine karşı hazırladığı bir komployu 1478 nisnında kanlı bir şekilde bastırılmışlardı. Bu süreçte San Marco kilisesinin Dominiken rahibi Girolamo Savonarola, dini kurallara daha sıkı bağlanma yönünde vaazlar veriyor ve semavi cezanın yakın olduğunu ilân ediyordu. (Machiavelli, 1998: 19). Fransa kralı VIII Charles, İtalya'yı işgal ettiğinde Floransalılar, bu durumu tanrısal bir ceza olarak değerlendirmişler ve Medici ailesini 1494'te iktidardan uzaklaştırmışlar ve şehrin yönetimini Savonarola'ya bırakmışlardı. Machiavelli henüz 25 yaşındaydı. Bu papaz da görüşlerinden dolayı kısa zaman sonra dinden aforoz edilmiş ve 1498'de Floransa'nın büyük meydanında yakılarak öldürülmüştü (Hale, 1961: 1, 31, 32).

ransa muktedirini heyecanlandırarak siyasî hayata tekrar sızabilirdi. Bundan dolayı yazarın en önemli amacının kendini yeniden siyasete taşımak olduğunu varsayabiliriz. Yazar, işsiz ve ilgisizdir. Ona göre böylesi bir siyasî akıl ve tecrübenin işsiz kalması israftır, behemehal değerlendirilmelidir.¹⁴ Siyaset ile ilgili yazdığı eserlerinde bu endişenin varlığı görülmektedir. Yoksa cumhuriyetçi yönetimin istekli bir memuru olan Machiavelli'nin (1498-1512) nasıl bir anda monarşi -ve hatta tiranlık- (1513-1514, *Hükümdar*'ı yazdığı yıllar) ve sonrasında yeniden karma yönetim (demokrasi, aristokrasi karışımı) savunucusu olabilirdi? Machiavelli'nin (yönetim biçimi açısından) amacının ne olduğu öyle bir çırpıda söylenecek kadar kolay değildir.¹⁵ Kendisinin bilgi ve tecrübelerinin o büyük 'gayeye' hizmet edebileceğini ve aslında bunun kendisi ile mümkün olabileceğini yine 'üslubu'ndan çıkartmak mümkündür.¹⁶ Başka bir ifadeyle üslubu şahsî amacı ile örtüşmektedir. Özellikle *Hükümdar*'a ve *Discourse*'ye yazdığı ithaflardan anlaşılacağı üzere Machiavelli hakim otoriteye karşı son derece itaatkâr ve iyimserdir.

Siz Papa Hazretleri benden özellikle atalarınızın neler yapmış olduklarını her türlü poh pohçuluktan uzak durarak yazmamı emretmişsiniz... Ancak ben Giovanni'nin iyilik severliğini, Cosimo'nun bilgeliğini, Piero'nun merhametini ve Lorenzo'nun muhteşemliğini ve alçak gönüllülüğünü tanımlarken emirlerinizi çiğnemiş olma ihtimalinden dolayı büyük bir kaygı içerisindeyim. (Machiavelli, 2002: 4-6).

Görüldüğü üzere burada Machiavelli yine bir Floransalı olan papaya yakınlık kurmaya çalışıyor. Esasında *Hükümdar*'da yine Floransa muktediri olan başka bir Medici'nin yapıp etmelerini ve yapacaklarını da meşrulaştırma derdindedir. Ancak burada öne çıkarılabilecek olan şey yazar bu eserinde hükümdarların yapmaları gerekeni değil de yaptıklarını anlattığı-

¹⁴ Machiavelli bu durumunu F. Vettori'ye yazdığı mektupta açıkça kendisi için Medici'lerden iş ayarlamasını ister. Bunun için bkz. Bondenella & Musa, 1979: 70-71. Aynı mektup *Hükümdar*'ın içinde de bulunur. Ayrıca eserini kendisine ithaf ettiği Lorenzo Medici II'ye yazdığı ithaf yazısında da bu talebini dile getirmiştir.

¹⁵ Kolay değildir, zira eserlerinde iki farklı insan öne çıkar. Dupouey'a göre *Discourse*'de gerçek Machiavelli'yi görmek mümkün iken *Hükümdar*'daki Machiavelli ikili oynar. "O, zamanın gadrine ödenen bir haraçtır." (Dupouey, 1998a: 32). Belki de o yalnızca kendisinden yanadır.

¹⁶ Machiavelli, tespit ettiği siyasî olguları yalnızca okuyarak ve akabinde düşünerek ortaya koymamıştır. Gerçekçidir, ancak bu, döneminin diğer hümanistleri gibi yalnızca klasikleri okuyarak oluşmamıştır. Ayrıca tecrübeleri de fikirlerinin esas kurucu unsuruydu.

dır. Yani Machiavelli'nin, siyaset felsefesinin önemli olgularından biri olan 'genel iyi' düşüncesinin peşinden koşan bir amacı yoktur. O aslında kendisinin de inandığı var olan ve o zamana kadar da var olmuş siyaset etme yöntemlerini ortaya çıkartma gayretindedir. Onun gerçekçiliğinin tezahürü de burada ortaya çıkmaktadır. Öyle ki,

Hükümdar (Prens), ne ahlâkî ne de ahlâka aykırı bir kitaptı. O yalnızca teknik bir kitaptır. Biz teknik bir kitapta ahlâkî davranış kurallarını, iyiye ve kötüye ilişkin kuralları aramayız. Neyin yararlı ya da yararsız olduğunun bize anlatılması yeterlidir... Kitap, yönetici için hiçbir ahlâkî yasa içermediği gibi onu suç işlemeye ya da kötülükler yapmaya da davet etmez. (Cassirer, 1984: 156). Niccolo dürüst adam. Cinayetler karşısında 'aman ne ayıp' diye yaygara-yı basmıyor. İnceliyor, meseleyi aydınlatıyor (Meriç, 2002b: 177).

Meriç esasında onun görebildikleri ölçüsünde yalnızca siyasî olan şeylerin doğasını resmettiğini anlatır. Yazarın özellikle ilgilendiği bir diğer konu 'yeni prenslikler'di. Henüz yeni oluşmaya/yapılanmaya başlayan bir siyasî iktidar, her şeyden önce kendisini çevreleyen geleneklerle karşılaşmak durumundadır. Her yeni gibi o da yaşayan bir süreç içinde doğmuştur. Siyaset yapma alışkanlıkları bu sürecin görünür alanlarından biridir. Dolayısıyla var olan üzerine düşünülmesi ve ona dair fikirler üretilmesi bir takım tehlikelerle/tehditlerle karşılaşmayı beraberinde getirmektedir. Bu tehlikelerin, süreklilik kazanan iktidarların karşılaştıklarından daha büyük olması da mümkündür. Machiavelli bu tür prensliklere çare bulmak amaçlıdır. Bu çareler alışılmışın dışındaki araçlarla yapılmalıdır. Ama hastalık siyasî iktidara bulaştıktan sonra, çareler aramak için vakit oldukça geçtir. Yazar, böylesi bir ortamın siyaset insanının sanatını iyi bir doktorun sanatıyla karşılaştırmaktadır. Tıp için önemli olanı –ki bunlar teşhis, hastalığın süre ve sonucuna ilişkin tahmin ve tedavi süreçlerini- siyaset insanının sanatıyla anlamlı hale getirmeye çabalar. Bunlardan en önemlisi doğru teşhistir. Hastalığın sonuçlarına karşı gerekli önlemleri almak için onu tam zamanında tanımak önemlidir. Bu çaba başarısızlıkla sonuçlanırsa durum ümitsiz bir olay haline gelir. O dönemde 'yönetmek, önceden görmektir' gibi bir ilke hükümdarın en çok ihtiyaç duyduğu kuraldır ve ayrıca hükümdar mevcut durumun kuramcısı olmak zorundadır. Hükümdar, kendi kararlarının sonuçlarını ve düşmanlarının tepkilerini de önceden görebilmelidir:

Doktorlar akciğer yangısıyla ilgili şunu söylerler: başlangıçta, tedavisi kolaydır ama teşhisi güçtür; ama çok zaman geçmişse, hastalık daha başında uygun bir şekilde ele alınmamışsa, teşhisi kolay hale geldiğinde artık tedavisi güçtür. Devlet işleri de böyledir: Senin topraklarında meydana gelen hastalıkları önceden teşhis edersen, -ki ama bu ancak bilge ve uzak görüşlü bir adamın yapabileceği bir şeydir- çabuk iyileşirler; ama onları zamanında teşhis edemeyip herkesin gözüne görülecek kadar büyümelerine meydan verirken artık hiçbir ilaç kâr etmez. (Machiavelli, (1999a: 47).

Doğrudan var olan olguya dönük tasvirlerde bulunan Machiavelli'nin bu öğütleri kendi beklentileri ve siyasî ortamı göz önünde bulundurularak yorumlanmalıdır. Kendi zamanının olaylarına gömülü olarak çalışmayı seven bir zihnin, zamanın bütün haşmetiyle aktığı kendi kesitinin gerçekliğinin şartları tarafından kuşatılabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Dolayısıyla Machiavelli çağının ve kendi bağlı bulunduğu siyasî coğrafyasının çağrılarının sokağında dolaşır gibidir. Adımlarını o sokağın ritmine uydurmaya çaba sarf eder. Tavsiye eder gibidir ama aslında gördüğünü göstermeye çabalar. O yüzden o, kimi yönetim biçimlerini tehdit eden olası tehlikeleri öngörmekte ve onlar için hazırlık yapmaktadır. Tasvir eder, siyasî eylemleri suçlayıp övmez. Yazarın kendisine göre konumu laboratuvarında güçlü bir zehir imal eden kimyagerden farksızdır. Bu zehir, usta bir doktorun elinde bir insanın hayatını kurtarabileceği gibi bir kati- lin elinde bir insanın ölümüne sebep olabilir. Her iki durumda da kimyagerin sorumluluğu yoktur. Machiavelli'nin *Hükümdar*'ı pek çok tehlikeyi ve zehiri içermektedir. Fakat yazar, bütün bu tavsiyelere bir bilim insanı serinkanlılığı ile eğilmekte ve kendi reçetelerini sunmaktadır. Bu reçetelerin kimler tarafından kullanılacağı ya da kötü amaçlar için kullanılıp kullanılmayacağı onu ilgilendirmemektedir (Cassirer, 1984: 1579). Makyavelizm denen olgu öncelikle bu zeminde tartışılmalıdır.

Diğer taraftan Machiavelli'nin kendi siyasî tecrübeleri ona herhangi bir siyaset oyununun hiçbir zaman sahtekârlık, yalancılık, ihanet ve cinayet olmaksızın oynanmadığını göstermiştir. Tecrübelerini kaleme döken yazar, siyasî mücadelelere sanki onlar bir satranç oyunuymuş gibi bakmış, oyunun kurallarını bütün ayrıntılarıyla incelemiştir. Tek kaygısı oyunu kazanacak hamleyi yapmaktır. İnsan, satranç oyununu izlerken, oyuncuların birbirlerine karşı yaptığı hamlelerdeki hile ve tuzaklardan keyif alabi-

lir. İşte Machiavelli'nin gözlerinin önünde oynanan büyük siyasî dramın değişen sahnelerine baktığında takındığı tutum da böyle olmuştur. O, derin bir ilgi duymamış, büyülenmişti aynı zamanda. Esasında düşündüğünü söylemeden edememiştir. Oyunun kimler tarafından oynandığını (soy-lu, tiran, cumhuriyetçi, meşru prensler, iktidarı zorla ele geçirenler...) sormayı düşünmemiştir. Bazen kötü bir hamleye başını sallamış, bazen de beğenisini ve hayranlığını şiddetle dışarıya vurmuştur (Cassirer, 1984: 147. Machiavelli, 1998: VII-VIII). Yani Machiavelli, oyunun kendisiyle ilgilenmişti. Cassirer'in bu tasvirine göre yazar, *Hükümdar*'da ele aldığı siyaset oyununun satranç taşlarıyla değil, kanlı-canlı insanlarla oynandığını ve bu varlıkların mutluluk ve mutsuzluklarının söz konusu olduğunu hatırlamaktadır.

Bununla birlikte devletin (buna o dönem için siyasî birlik –şehir devleti- demek yerinde olur) varoluş krizi ve hürriyeti söz konusu olduğunda Machiavelli'nin temel yaklaşımı, 'haklı veya haksız, adil veya zalim, iyi veya kötü gibi düşünceleri bir yana bırakıp bu sorunu açacak bütün önlemlere başvurulmalıdır' önermesiyle ifade edilebilir. Dolayısıyla siyasî birliğin başı aynı zamanda devletin (prenslığın) kendisiydi. Devleti korumak, hükümdarın kendisini koruması demektir. Machiavelli muktedir olanın siyasî başarısını, savaşılan kuvvetler arasında bir denge sağlamada ve halkın kendi şahsiyetine uygun düşecek yasalar koymada bulmaktadır. Bir muktedir yeri ve zamanı geldiğinde halkına ölçülü bir merhamet gösterebilmelidir. Fakat otoritesini sağlayabilmek için de zulüm yapmaktan çekinmemelidir (Machiavelli, 1998: VI, VII, XIX. bölümler bu durumlar için örnekler vermektedir).¹⁷ Bu doğrultuda Machiavelli, iyi olarak nitelendirilen ama hükümdar için ölümcül olan bazı erdemlerin (cömertlik, sevgi, merhamet vb.) gerçekten erdem olmayı hak edip etmedikleriyle ilgilenir. Bunlar beraberlerinde felaket getirmeye yatkın olduklarından dolayı Machiavelli, onların "erdem gibi göründüklerini" söylemeyi tercih eder. Öyleyse güvenlik ve iktidarı daha sağlamlaştırdığından dolayı bunların tam zıddı olanların tercih edilmesi gerekir (Machiavelli, 1998: 181-191).

¹⁷ Diğer taraftan modern devlet kuramı henüz tartışılan bir konu değildi. Zira batılı formuyla modern devletin meşruiyetini yasladığı vurgular yanında özellikle süreklilik olgusu Machiavelli'nin düşüncesinde yoktur. Zaten Machiavelli, bu tür bir girişimi de spekülatif olarak görür (Machiavelli, 1998: 177). Devlet kavramı konusunda Machiavelli'nin nerede durduğu ile ilgili olarak bkz. Akal, 1998: 16.

Burada ortaya çıkan ahlâk-siyaset ilişkisindeki geleneksel bağ gevşemiş hatta kopmuş görünebilir. Oysa yazara göre ahlâklılık kendi doğal akışında övülebilir bir olgudur. Ancak bir hükümdarın ahlâklılığı amaç edinme lüksü yoktur. Zira ona gerek kendi tecrübesi gerekse geçmiş tecrübelerle dair okumaları farklı şeyler söylemektedir. İktidarların sürekli olarak el değiştirdiği, zaman zaman ise gelenin gidene arattığı tecrübeler, siyasetin doğasına dair kanaatlerini pekiştirmesine güçlü katkı sunmuştu. Bu durum ile birlikte siyasette ahlâklılık önemli bir erdemdir, ancak olan biten öyle değildir. Kendi tecrübeleri ona göstermiştir ki, siyasette olagelen kuralları ahlâkı daha önemseyenler ve ona samimiyetle sadık kalanlar değil tam aksi durumda olanlar koymaktadır:

Bir hükümdar için, sözüne sadık olmanın ve daima içtenlikle ve yapmacıksız davranmanın ne kadar övgüye değer olduğunu herkes bilir. Ne var ki, zamanımızda büyük işler başarmış olan hükümdarların, sözlerine sadık kalmaya pek önem vermediklerini ve yapmak istedikleri şeyleri insanlara hile ile kabul ettirdiklerini ve nihayet, bunların, dürüstlüğü bütün davranışlarına temel yapan hükümdarlara üstün geldiklerini tecrübeyle görmüş bulunuyoruz. (Machiavelli, 1998: 192).

Buna göre hükümdar (siyasetçi de diyebiliriz), şartlara göre esen rüzgârın değişikliklerine uyabilecek bir yeteneğe sahip olmalıdır, kendi elini katı kurallarla bağlamamalı, değişikliklere ayak uydurup içinde bulunduğu şartların gerektirdiği her türlü aracı (din, insanlık, hayırseverlik, yalan, hile, zor...) değerlendirmelidir. Daha açık bir ifadeyle duruma göre iyiliğe de kötülüğe de başvurabilmelidir. Hükümdar insan veya hayvan gibi de olabilir. Hayvan gibi davranacak hükümdarın elinde duruma göre uygulayabileceği iki yöntem vardır: Kurnazlık ile şiddet.

Hayvan gibi hareket edecek hükümdar, aynı zamanda hem tilki, hem de aslan olmaya çalışacaktır: Çünkü yalnızca aslan olursa, tuzakları fark edemez: ve de yalnızca tilki olursa kendini kurtlara karşı koruyamaz. Bu nedenle, o, hem tuzakları fark edebilmek için tilki, hem de kurtları korkutabilmek için aslan olmak zorundadır. Yalnızca aslan olmakla kalanlar, çok beceriksizdirler. Akıllı bir hükümdar, sözünü yerine getirdiği takdirde zarara uğrayacağını gördüğü zaman, asla bunu yerine getirmemelidir. Çünkü, onu vaatte bulunmaya sevk eden nedenler artık mevcut değildir: Kural işte budur. Bütün insanlar iyi olsalardı, bu iyi bir kural olamazdı şüphesiz, ama insanlar kötü ol-

duklarına ve size verdikleri sözü kesinkes tutamayacaklarına göre, siz, kendi sözünüzü ne diye tutacaksınız? Kaldı ki bir hükümdarın vaat etmiş olduğu şeyi yerine getirmeyişini mazur göstermek için, meşru nedenler bulamaması mümkün müdür?... Fakat bunun için kesinlikle gerekli olan bir şey vardır: Tilki doğasını maskeleyemeyi bilmek ve olduğundan farklı görünmek ve düşüncesini saklamak sanatına kusursuz bir şekilde sahip olmak. İnsanlar, o kadar kör ve anlık ihtiyaçlarının o kadar esiridirler ki, aldatmayı meslek edinmiş biri, her zaman, aldatılacak birini bulur. (Machiavelli, 1998: 193-194).

Machiavelli için hükümdar açısından en önemli olay, hükümdarın her ne şekilde olursa olsun 'iktidarını kurması ve sürdürmesidir.' Makyavelizm ile adeta özdeşleşen bu araç-amaç vurgusunu *Hükümdar*'da görebiliriz:

Bir hükümdar yalnız ve yalnız hayatını ve devletini korumayı düşünmelidir: Bunu başardığı takdirde, bu amaçla kullandığı bütün vasıtalar herkesçe makbul ve övülmeye değer bulunacaktır. Avam, daima gördüğüne ve olan bitene göre hüküm verir: Ve bu dünya zaten avamdan ibaret değil midir? Küçük azınlığın sözü ancak büyük çoğunluk ne yanı tutacağını ya da ne yana göre hüküm vereceğini bilmediği zaman dinlenir. (Machiavelli, 1998: 197).

Burada dikkate değer iki nokta vardır. İlki iktidarın elde edilmesi ve orada kalıcı olunması. Yani muktedir olan kişi sahip olduğu iktidarı korumanın adımlarını atmalıdır. Bu başarıldığında ikinci önemli nokta ortaya çıkar. Sizi iktidara götüren araçlar süreçte nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin iktidar elde edildiği ve orada kalıcı olduğunda onları nasıl takdim ederseniz o şekilde kabul edilecektir. Bu duruma belirli bir azınlık karşı çıksa da bunun artık bir önemi olmayacaktır. Zira ona göre çoğunluk artık iktidar ile birlikte düşünüp değer biçmeye meyillidir. Bütün bunlar, bir yandan siyasî açıdan istikrarsız olan bir ortamı gözlemleyerek düşünen ve yazan birinin tespitleri iken öte yandan hükümdarın gözüne girmek maksadıyla istikrarsız ortamın kazandırdığı bakış açısıyla nasıl iktidarda kalıcı olunur meselesine çözüm önermektedir. Aynı Machiavelli *Discourse* adlı eserinde siyaset açısından ahlâkı *Hükümdar*'dakinin aksine değerli görür ve savunur. Bu farklılığın sebebi, burada değerlendirdiğimiz onun amaçlılığı bağlamında ileri sürülen durumlardır. Bununla birlikte siyasî açıdan bir dizi istikrarsız durumlara maruz kalmış bir bölgenin içinden konuşması onun kalemine tesir eden diğer önemli unsurdur. Şimdi buraya kadar oluşan çerçeve doğrultusunda Makyavelizm üzerinde durabiliriz.

4. Makyavelizm

Öncelikle bu kavram ile ilgili genel bir çerçeve oluşturmak gerekirse şunu ifade etmeliyiz: Makyavelizm Machiavelli tarafından kavramlaştırılmış bir olgu değildir. Bunun kendisinden sonraki dönemlerde *Hükümdar* adlı eserinden mülhem oluşturulan siyasî bir bakış açısı ve eylem tarzının genel adı olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Tarih boyunca zamana, zemine veya insanların bağlamlarına göre farklı Makyavelizm anlayışları olmuştur. Machiavelli'nin kendisinden sonra temayüz eden bu mükteşabatı görebilme fırsatı olsaydı, belki hangi Machiavelli yorumunun kendi me-ramını anlatabildiğini gösterebilirdi. Gerçekte böyle bir durumun olması mümkün değil, ancak bazen istihza ile sorulan şu sorunun varlığı söz konusu değerlendirme geleneğinin birbirinden ne kadar farklı bir Machiavelli algısı oluşturduğunu gösterir: Machiavelli Makyavelist midir? Ancak bu soru kavrama daha çok tamamen olumsuz anlam yüklenilmesi ile ilgilidir. Fakat biz burada Makyavelizm'e kaynak oluşturan söz konusu eser, yazarın (yalnızca yazarlık değil, bütün) bağlamı, amacı üzerinde yeterince durduk. Şimdi oluşturulan Makyavelizm'in Machiavelli ile ne kadar ilgisi olduğunu değerlendirmeye çalışalım.

Makyevelizm XVI. yüzyıl İtalyası gibi güçlü komşularla çevrili güçsüz devletlerin siyaset bilimi midir? Machiavelli bu yönde doğrudan kuramsal bir tartışma içine girmez. Ancak olan-biten içinde devinen ve esasında olan-biteni yazan bir siyaset insanıdır. *Hükümdar*'da siyasî güç olgusunu açığa çıkaran bir yazardır. Ve bu gücü o, hükümdar açısından düşünür. Ona göre liderler sorunları salt düşünce konusu olarak ele almamalıdır.* Aksine onlar siyasî eylemlerinin sonuçlarına odaklanmalıdır. Öyle ki onlar bazen halkın hoşuna giden işleri yapma fırsatına sahip olurlarken bazen de onların hoşlarına gitmeyecek işleri yapmak zorunda kalacaklardır. Her iki durumda da halkın ani tepkilerine aldanılmaması gerekir. Zira tecrübe sahibi bir lider şunu kavrar: "Erdem gibi görünen bazı niteliklerin bir hükümdarı yıkıma götürdüğü, kusur gibi görünen başka bazı niteliklerin ise, buna rağmen, sonuçta onun iktidarını korumasına yaradığı görülür." (Machiavelli, 1998: 180). Gözlemediği ve tecrübe ettiği siyasî duruma dair

* Öte yandan Ledeem siyaset alanında varlık kazanan olguların başka bir boyutuna dikkat çekiyor: "Olgular nadiren oldukları gibi görünür ve görünüşe aldanmamalısınız; yine de zaman zaman görünüşü kullanmalısınız." (Ledeem, 2003: 104).

bu ve benzer fotoğrafları çeken Machiavelli bu yönüyle hem siyâsî entrikaların oyun alanı olan Floransa başta olmak üzere bütün İtalya'nın içinde akıp gittiği durumu resmediyor hem de bu entrikaları bir bilen gibi görünerek ikbal kovalıyordu, diyebiliriz. Kendi yaşadığı dönemin Hümanist eğilimleri araştırmasında ona belirgin bir iklim sunuyordu.

Ancak Machiavelli gözden düşmüştü, yaranmak için *Hükümdar*'ı yazmıştı ve fakat yazar yine de yaranamamıştı. Machiavelli bu eseriyle aslında hükümdarı dahi –yönetimlerini böylece açıkladığı için- öfkelen-dirmiş olabilirdi. Zira yazar bir yönüyle içinde bulunduğu siyaset yapma geleneğini,¹⁸ siyâsî entrikaları açığa çıkartıyordu. Hükümdarın da kendine has bir hayatı, çıkarları ve amaçları vardır. Çoğu hükümdar –belki de hiç-biri- ders istemez, fakat üstüne düşünsel bir koruyucu perde örtülmesi, meşrulaştırılması için hizmet bekler. Çünkü uygulamalı bilimlerde eylem ile fikrin (hâl ile kâl'in) birbirinden en çok ayrıldığı alanlardan biri de siyasettir. Siyasete katılmak, gerçekliği her an göz önünde bulundurmaktır demektir. Her siyâsî iktidar, bu gerçekliği bilir ve ondan kaçamaz. Tarih boyunca siyâsî iktidarların çevrelerinde onları yıkmaya çalışan ya da destekleyip ona meşruiyet sağlama gayretinde olanlar daima olagelmışlerdir. Bu meşruiyete en güçlü destek genellikle fikir insanlarından olmuştur.

İnsan doğasında bulunan iktidar mücadelesi, büyüklük ve yükselme tutkuları gibi unsurlar siyaset alanında kendilerine daha güçlü fırsatlar bulurlar. Machiavelli'ye göre ya özel, zararsız, hiçbir kimseyi incitmeyen bir yaşam sürmek gerekir ya da siyâsî alana girildiğinde bu unsurların tazyiki altında mücadele edilmelidir. Dolayısıyla bu iki seçenekten başka bir seçim yoktur. Hatta 'virtü'sü (yeteneği) olan kişilerin seçim yapmaları imkânsızdır. İktidar (veya siyâsî oyuncular), 'yeteneği' olan kişiden kuşku-lanır. Böyle bir kişi kuşkuları üzerinden atıp dikkati çekmemek amacıyla kurnazlığa başvurmak zorunda kalır. Ancak bu zorunluluktan dolayı durumunu olduğu gibi koruyamaz. Toplumsal konumu göze batmaya başlar. Artık bu kişinin kendini koruyabilmesi için önünde tek bir yol vardır: Savunma kurnazlığını saldırı kurnazlığına çevirip iktidarı ele geçirmeye

¹⁸ Bu geleneği önemli bir bölümünü oluşturan iç çatışmalar, savaşlar ve bunlara bağlı olarak özgürlükler mücadelesi olarak okumamızı isteyen Braudel, kıtanın XI. ve XVIII. yüzyılları arasında değerlendirirken söz konusu geleneğe vurgu yapıyor. (Braudel, 2001: 357-375). Diğer taraftan Machiavelli zaten Livius ve Polybus (M.Ö.204-120) aracılığıyla pagan Roma'nın genel olarak siyaset yapma yöntemini anlamaya çalışmaktadır.

çalışmak. Böylece yönetimin kuşkuları da doğrulanmış olur. Aynı durum bir devlet için de geçerlidir. Siyasî alandaki fâil, siyasetin doğası gereği, yani üzerinde sürekli bir tehdit bulunmasından dolayı, kurnazca davranacak ve gücünü arttıracak yolları bulmaya çalışacaktır. Bu fâil o alanda ya başarıya ulaşır ya da kaybolur gider. Ona göre bir cumhuriyetin (ya da herhangi bir devletin), dar sınırlar içinde kalıp yaşamını sürdürebilmesi imkânsızdır. Zira hayatın devingenliğinden siyaset de payına düşeni fazlasıyla alır. Eserinde her şeyin düşüş ya da yükseliş doğrultusunda hareket halinde olduğuna değinen Machiavelli'ye göre, eğer bir siyasî birlik, hesabını iyi yapmamış ise her şeyin tâbi olduğu zorunluluğun altında küçülür gider. Büyütülmesi düşünülmeden kurulan bir cumhuriyeti siyasî şartlar büyümeye zorlar. Aksi takdirde zaman ile yok olur gider (Machiavelli, 1965: Book I, Chapter VI).

Zorunluluğa getirilen yanıt gücün artırılması, genişlemesi ve büyümesidir. Tıpkı tarihteki Roma Cumhuriyeti'nin yaptığı gibi. Bu şekilde işleyen bir sistem, yeteneği olan herkesi komplocu yapabilmektedir. Bu mekanizma belli düzeye gelmiş her irili ufaklı devleti daha büyük siyasî bir birlik olmaya aday kılar. Yani Machiavelli'ye göre insanların komplolara açık olmaları ya da devletlerin savaşmaları, bunların kötü bir yapıya sahip olmalarından dolayı değildir; yalnızca siyasî fâil olarak var olmalarından, yani Machiavelli'nin zorunluluk dediği kuşkuyla, tehditle karşı karşıya bulunmalarından dolayıdır. Siyasî yaşamdaki şiddet, zalimlik, yalancılık, ihanet, sahtekârlık vb. insanların kötülüğünden değil fakat siyasî fâillerin birbirlerinden ayrı, parçalanmış bir şekilde bulunmalarından kaynaklanır.

Bu açıdan bakıldığında Machiavelli'nin iktidarın yüceltilmesine ilişkin bir öğretiyi ortaya koyduğu söylenemez. İktidar olguları zorunlu olgulardır. İnsanın bu olgular arasında bir fâil olarak var olabilmesi ve orada kalıcı olabilmesi için her türlü yola başvurup gücünü sürekli olarak artırmaya yönelmesi gerekir.

Hükümdar yazarına göre dürüstlük özel hayatta olur, politikanın tek kuralı iktidarın menfaatidir. Politika ahlâk dışıdır, çünkü namussuzlar arasında yüzde yüz namuslu kalmak isteyen er geç mahvolur; tarihi eylem içinde iyi kalplilik felakete götürür insanı; yufka yüreklilikten daha az zalimdir. İç savaşları önlemek için üç beş kelle koparmak zulüm değil vazife... Politikanın kaderi görünüşte cereyan etmek, görünüşe önem vermek... Kimse ne oldu-

ğunuzu bilmez, nasıl görüldüğünüzü bilir... Halk yalnız neticeleri görür; dava otoritesini kaybetmemek, vasıtalar ne olursa olsun, hoş görülür ve alkışlanır. (Meriç, 2002b: 178).

Machiavelli'nin siyaset alanında ortaya çıkan mücadeleler hakkında yazarken ilk olarak içinde bulunduğu siyaset dairesinin ve ikinci olarak ise şahsî amaçlarının onun kalemine güçlü tesirini yeterince zikrettik. Bu tesir onun hangi unsurları daha öne çekeceğine etki etmiş iken aynı zamanda kaleminin gücünün de kaynağıdır. Ancak Machiavelli yalnızca *Hükümdar adlı* eseri kaleme almamıştır. Onun bir Makyavelist olup olmadığına karar vermek için diğer eserlerini de gözden geçirmek gerekmektedir. Zira bir olumsuzluk olarak değerlendirilen Makyavelizm dışında tarih boyunca farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bunlardan önemli olanlar arasında olan Diderot (1713–1784) ve Rousseau (1712–1778)'ya göre *Discourse* ve *Floransa Tarihi*'nde cumhuriyetçi düsturları savunan Machiavelli tiranların yararına olacak bir eser yazamazdı. Dolayısıyla *Hükümdar*'da yazar ikili oynar. Onlara göre yazar, '*Hükümdar*'la "o, krallara ders verirmiş gibi görünüp, aslında halklara dersler verdi... Bu adamın tiranlara öğrettiği bir şey yok, onlar ne yapacaklarını gayet iyi biliyorlar zaten; O, asıl, halklara neden korkmaları gerektiğini öğretiyor... Machiavelli'nin *Hükümdar*'ı cumhuriyetçilerin kitabıdır." (Akt. Dupouey, 1998: 281–282).

Diğer taraftan Machiavelli'yi çürütme denemesi ile yola çıkan Büyük Frederik II (1712–1786) onu ahlâksızlıkla suçluyor ve bir anti-Machiavelli söylem geliştirmeye çalışıyordu. "İnsanlığı mahvetmek isteyen bir canavara karşı insanlığın savunmasını cesaretle ele alıyorum, panzehir hemen zehirin yanında olsun diye de, bu eser hakkındaki düşüncelerimi her bölümün sonuna ekledim." (Frederik II, 1966: 103).¹⁹ Bu değerlendirmenin hem bütünden kopartılarak yapıldığı hem de eserin hangi şartlar içinde yazıldığı yani kalemin hangi şartlarda ve şartlar için tutulduğunun göz ardı edildiği ortadadır. Aksi takdirde *Discourse*'de cumhuriyeti, değerler üzerinden savunan Machiavelli'yi görmek şaşırtıcı gelmelidir:

¹⁹ Bu eseri F. De Voltaire bastırılmıştı. 12 Ekim 1740 yılında esere bir de önsöz yazan Voltaire de anti-Makyavel bir söylemi benimsemiştir. Voltaire'den eserin orijinal adının 'Machiavelli' Eleştirme Denemesi' olduğunu da öğreniyoruz. Öte yandan aynı kralın 'Birinci Slezya Savaşı tarihinin önsözünde, o, devletlerarasındaki antlaşmaların, taraflardan birinin menfaatine uygun düşmez oldukları takdirde dahi icbar edici karakterlerini korumalarına karşı çıkıyor' dediğini yine Hegel'den öğreniyoruz. (Hegel'den aktaran Dupouey, 1998: 283).

Bir devleti güçlü kılan şey genel iyiliktir, yoksa özel çıkarlar değil; ve, hiç şüphesiz, ancak cumhuriyetlerde gerçekten halkın iyiliği göz önünde tutulur... Bazı özel kişiler zarara uğrasalar bile o kadar çok yurttaş bundan yarar sağlar ki az sayıdaki zarar gören yurttaşların muhalefeti daima bertaraf edilebilir... Oysa bir hükümdarın yönetiminde bunun tam tersi söz konusudur: çoğu kez hükümdarın özel çıkarları devletin çıkarlarıyla çatışır. (Machiavelli, 1965: 276).²⁰

Var olan siyasî gerçek, siyasî iktidar biçimiyle onun tarafından düzenlendiği kabullenilen yasalar arasında uygunluk sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. “Ahlâkî çürümüşlüğün yasayla durdurulamayacak kadar güçlü olduğu memleketlerde, aynı zamanda, her şeyin üstünde bir kuvvet, yani çürümüş zadedânın ihtiraslarına gem vurabilecek bir güçlü hükümdar eli bulunması gerekir.” (Machiavelli, 1965: 246-47). Görüldüğü gibi Machiavelli’ye göre 1513’lerin İtalyası’nda böyle bir çürümüşlüğün olduğu açıktır.

Machiavelli esasında -*Hükümdar*’daki ithaf yazısında- kendisinin ‘hükmetme’ konusundaki bilgisinin hükümdarınkinden üstün olduğunu gösterir. Böyle bir bilgi üstünlüğüyle hükümdarın neler yaptığını açıkça ortaya koymaya çalıştığı da söylenebilir. Zira o, her yazarın uyduğu bir gelenekten söz ederken (1517’de) şu satırları yazar: “Eserlerini şu ya da bu hükümdara sunmaktan ve onu utanç verici türlü çeşit zaaflarından dolayı yerecek yerde, bütün erdemlere sahip olmak gibi bir meziyetle taltif ederler; çünkü yükselme, para hırsı gözlerini kör etmiştir.” (Machiavelli, 1965: 93-94). Aslında kişisel tecrübeye de yaslanan bu satırların yazarının kendi yaptıkları üzerine düşünmemiş olması mümkün görünmemektedir.

Makyavelizm Machiavelli’den tamamen bağımsız bir şekilde ortaya çıkmış bir olgu değildir. Daha önce vurguladığımız gibi Makyavelizm algısı ondan mülhemdir. Öncelikle güç mücadelelerine dair yukarıda değindiğimiz vurguları ya yalnızca tek bir kitaptan yola çıkılarak anlaşılıp değerlendirilmiş ya da yazarın ve eserlerinin bütünü üzerinden oluşturulan bağlam üzerinden anlaşılmıştır. Makyavelizm’in birbirinden farklı anlaşılmasının nedenlerinden biri budur. Kimi zaman da yazarın ilgili eseri, genelde ahlâkî bir bakışla yargılanmıştı. Zira özellikle siyasî ahlâka etkileri olan bir eserin yargılanmaması da kaçınılmazdı. Siyasî ve ahlâkî olanın

²⁰ Yine yasalarla düzenlenmiş halk kalabalığının hükümdardan daha bilge ve kararlı olduğunu iddia etmektedir. (Machiavelli, 1965: 252).

taşıyıcısı aynı insandır. Her iki durumun farklı ortamları olsa da insanlar yine de onların taşıyıcılarından iyimser davranışlar bekler. Farklı değerlendirmelerin diğer bir sebebi de budur. Bunlara bağlı olarak Machiavelli, tarih boyunca ciddi bir inceleme konusu olmuştur.

17. yy. boyunca İngiltere’de Machiavelli’ye ilişkin 395 civarında kaynağa rastlanmıştır ve bunların hepsinde Makyavelizm, hilekârlık, ikiyüzlülük, acımasızlık ve suç anlamında kullanılmıştır (Cassirer, 1984: 123-24). Bu kötü resme rağmen Machiavelli’nin *Hükümdar*’daki iddiaları (kuramı) ilgi odağı olmaya devam etmişti. F. Bacon (1561-1626) ve Spinoza (1632-1677) Machiavelli’ye önem veriyorlardı. İlkine göre o, bilimin (yapılması gerekeni değil yapılanı betimlemesiyle) öncüsü; diğerine göre ise o, ‘hürriyet şampiyonu’ydu (Cassirer, 1984: 125-26). Buna göre Spinoza’ya göre Machiavelli hür bir halkın mutluluğunu düşünmüştür. Bu mutluluğu sağlayacak olan ise tek bir adamdır. Bu nedenle orada ortaya çıkan her türlü sorun ile başa çıkması gerekecek olan adam (muktedir) bu emanete sahip çıkmalıdır. Bu durumda o tek adam kendisini her türlü kötü durumdan korumalıdır ki kitleye faydalı olsun. O her türlü hileye karşı önlemler almalıdır. Spinoza Machiavelli’nin kaleminden çıkan siyasî yorumların hürriyetten yana olduğunu ve bunun korunması için ise her türlü olumlu tavsiyede bulunduğunu iddia eder.

18. yy. düşünürlerinde her iki bakış açısına da yatkınlık görülmektedir. Daha önce görüldüğü üzere Voltaire’de ve Prusya’nın genç veliatı II. Frederik’te bir anti-Machiavelli yaklaşımı vardı. Ama aynı yüzyıl içerisinde Herder (1744-1803)’e göre kitabın yanlış anlaşılması hiç kimsenin onu doğru koşullar ve ortam içinde görmemesindendi. Machiavelli hiçbir zaman genel bir siyaset kuramı sunmak niyetinde değildi. Yalnızca kendi döneminin adet, düşünce ve eylem biçimlerini betimlemişti (Cassirer, 1984: 127. Herder, 2002: 351-53).

Hegel, Machiavelli’nin reçetelerini benimseyerek, kesin bir tonla konuşmakta ve ondan övgüyle bahsetmektedir. Hegel’in Machiavelli’yi yorumlaması da Napolyon Savaşları sonrasında dağılmış siyasî bir yapı içerisinde bulunan Prusya’nın bir bireyi olarak, içinde bulunduğu zaman ve zeminin ruhuyla anlaşılırsa yerinde olacaktır. Yani Hegel, *‘Hükümdar’*ı bu

ruh haliyle bütünüyle umutsuz görünen siyasî bir ortam içinde okudu.²¹

Fichte (1762–1814) Almanlar'ın Avrupa'da kaybolmaya yüz tuttuğu bir dönemde kendisi güçlü bir ahlâkçı olmasına rağmen Machiavelli söz konusu olunca onun gerçekçiliğini övmekte ve onu ahlâkî suçlamalardan aklamaya çalışmaktadır (Meinecke, 1998: 375). Görüldüğü üzere Makyavelizm ile Alman idealizmi arasında amaçlılık açısından bir örtüşme (alliance) bulunmaktadır.²²

19. yüzyılda Machiavelli yorumlanmaya devam edilmiş ve daha önceki dönemlerin aksine bu isim süsleyici lakap olarak kullanılmıştır (Cassirer, 1984: 129). Bu yüzyılda 'tarih' en önemli bilim dallarından biri haline gelmiştir.²³ Böylece insanî olaylara bakış açısında çeşitlilik oluşmaya başlamıştı. Artık herhangi bir tarihsel olay kendi tarihsel arka planından bağımsız değerlendirilemezdi. Machiavelli de yeniden yorumlanmaya başlanmıştı. Aslında eski bir konu hakkında yeni şeyler söyleniyordu.

On yedinci yüzyıl yazınında Machiavelli, şeytanın somutlaşmışı olarak betimlenmişti. Ve sonra, görülmemiş bir abartma ile şeytan bazen bir Maviavelliği olarak resmedilmiş ve Machiavellicikle renklendirilmişti. Ama bu yargı, iki yüzyıl sonra tümüyle tersine döndü. Machiavelli'nin şeytanlaştırılmasının yerini bir tür tanrılaştırma aldı. (Cassirer, 1984: 129).

²¹ Hegel ele aldığı Almanya'nın Anayasası'nda Alman Birliği'ne güçlü vurgular yapmakta ve devlet konusunda taviz vermemektedir. Zaten devlet felsefesinde Machiavelli madalyonun bir yüzüysen Hegel de diğer yüzüdür iddiası da bunun için ileri sürülmüştür. Makyavelizm konusunda Hegel'in fikirlerine dair değerlendirme için bkz. Meinecke, 1998: 359, 343-369. Öte yandan Hegel devlet hakkında şunları ifade ediyordu: "Evrensel olan şey, Devlet'te bulunur. Devlet, ilahi fikrin yeryüzündeki temsilcisidir... Bundan dolayı Devlete Kutsallığın yeryüzündeki tezahürü olarak tapmalıyız ve düşünmeliyiz ki, doğayı anlamak zorsa Devletin özünü kavramak sonsuzca daha zordur... Devlet Tanrının dünyadan geçmesidir... Esasında bilinç ve düşünce bütünlüğe varmış. Devlete özgü şeylerdir. Devlet ne istediğini bilir... Devlet gerçektir ve... gerçek gerçeklik zorunludur... Devlet kendisi için vardır. Devlet gerçekten var olan, gerçekleşmiş ahlaksal hayattır." (Hegel'den aktaran Türköne, 1997: 41). Buradaki devlete dair bu keskin ve kesif vurgularda orta çağın Kilise ve Yeryüzü Devleti karşıtlığında oluşan düşünce halkasının modern dönemde yeni bir makyajla ortaya çıkmasından başka bir şey yoktur. Ayrıca bu yaklaşım Hegel'in tarih felsefesi tasavvurunun zorunlu bir yansımasıdır.

²² Meinecke'e göre, Makyavelizm önceki zamanlarda var olan ahlâk alanının yalnızca kıyısında köşesinde değerlendirilirdi. Fakat şimdiki zamanlarda (19. yy.'ı kastediyor) bütün ahlâkî değerleri kuşatan ve kucaklayan idealist bir bakış açısının karmaşık yapısını tamamlayan bir duruma kavuştuğunu ifade ediyor. Bu durumu, Meinecke, neredeyse piçin meşrulaştırılması olarak tasvir ediyor. (Meinecke, 1998: 350. Cassirer, 1984: 128).

²³ Batı düşünce geleneği açısından bu yüzyılı bilim tarihçileri 'tarih yüzyılı' olarak adlandırmıştır. (Özlem, 1996: 76-124).

Çağdaş yazarlar arasında ‘Machiavelli’, üzerinde ciddiyetle durulan bir tema olmayı sürdürmektedir. Özellikle 20. yy.’ın ilk yarısında dünya çapında patlak veren iki büyük savaş ve ardından gelen siyasî ve iktisadî yapılanmalar kimi yazarlarca Makyavelizm ile ilintili olarak değerlendirilmiştir.²⁴ Makyavelizm, Machiavelli’den sonra onun adıyla anılmış ve aslında her liderin mesafeli durmaya çalıştığı, aynı zamanda liderlerin yapıp etmelerinde kimi zaman ortaya çıkan siyasî söylence ve eylem tarzı olarak günümüze kadar gelmiştir.²⁵

Etkisi yüzyıllar boyu devam etmiş Machiavelli’nin bu durumu, çağların içinde bulunduğu siyasî, sosyo-kültürel algılama biçimlerine göre çeşitlenmektedir.

Realist çağlar Machiavelli’yi tebci eder. 20. yüzyıl bir realizm asrıdır. Mussolini İtalyan Ansiklopedisi’ndeki faşizm maddesinde, faşizmin çıkmış ilk peygamberi olarak Machiavelli’yi gösterir. Hitlerizm zıvanadan çıkmış bir makyavelizmdir... 2. Jacobinler’in hepsi Machiavelli hayranıydılar, Napoléon keza... İsveç kraliçesi Katerin ve Richelieu onun hayranıydılar. Yalnız hepsi söylemezler. Mussolini, Stalin ve Lenin yüksek sesle ona olan hayranlıklarını haykırırlar. 19. yüzyılda politikacılar ve birkaç büyük yazar (de Maistre, Balzac) hariç Machiavelli sevilmez. 20. yüzyıl II. Dünya Harbi’nden sonra üç düşünce adamını tanrılaştırır. Machiavelli, Marguis de Sade ve Freud (Meriç, 2002a: 150).

Bir yazar olarak kendi siyasî tecrübelerini dikkatle gözlemleyerek inceleyen bir insanın söz konusu alana dair oynattığı kaleminin darbeli vuruşlar yapmış olması onun etkisinin en önemli gerekçesidir. Çağından

²⁴ ‘Yarım bin yıl bile Machiavelli’nin liderlere önerileri bugün yazılmışçasına güncel... Machiavelli’nin kuralları, insan doğasına yönelik çıplak bir bakışa dayanır... Batı’da iyi liderlik edebilecek birçok lider vardır, ama şu andaki liderlerin çoğu, dünyadaki benzerleri gibi Machiavelli’nin standartlarının çok altına düştüler...’ diyen ve Makyavelizm ışığında son yılların siyasî ve iktisadî olaylarının anatomik yapısını uzunca tahlil eden Ledeen devam eder, ‘eğer liderlik yapacaksanız savaşmak zorundasınız. İster yükselme yolunda daha güçlü olmak için uğraşın, ister zirvede iktidarınızı korumak için savaşın hep bir mücadele içindedir. Bu nedenle Machiavelli’nin söylediği liderler ve lider adayları acımasızdır.’ (Ledeen, 2003: kapak arkası, 151, 152). Yine Machiavelli’yi isteyerek her şeyi çıplak ‘power politics’le özdeşleştirdiğinden dolayı eleştiren, tarihin Makyavelist (realist) olan Napolyon, II. Wilhelm, Hitler, Mussolini gibi liderlerden oluşan ‘çöplük’lerle dolu olduğunu ileri süren W. Ebenstein, Machiavelli’yi, ‘hiçbir büyük amaç küçük araçlarla başarıya götürülemez’ diyerek eleştirmiştir. (Ebenstein, 1996: 134-144).

²⁵ Isaiah Berlin, Deccal Machiavelli’den işkence çekmiş hümanist Machiavelli’ye kadar sıralanan yirmi farklı Makyavelizm yorumu saptamıştır. (Berlin, 1997: 25-79).

ziyade daha sonraki çağlarda ortaya çıkan bu değerlendirmeler göstermektedir ki; ahlâkın korunaklı bir kalkan oluşturması özellikle söz konusu tecrübelerin yaşandığı geleneğin içinde siyasî eylemlere içkin alışkanlıkların genel görünümünü değiştirmemiştir. Yazara gösterilen aşırı bazı tepkilerin siyaset insanlarından gelmiş olması bize bu konuda bazı önemli ipuçları sağlar. Machiavelli sanki siyaset alanında insanların 'sözlerine değil, eylemlerine bakın' der gibidir. Ancak bütün bunlara rağmen o, yine de içinde bulunduğu (şahsî-ictimai) siyasî ortamın şartlarının içinden konuşur. Dolayısıyla çeşitli bağlamların içinden konuşan veya yazarı çeşitli bağlamlara yerleştiren Makyavelizm yorumlarının tamamen Machiavelli'nin kendisi olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Ancak söz konusu gelenek ondan tamamen bağımsız olarak ortaya çıkmış da değildir.

Sonuç

Machiavelli kaybetmişti. Bilfiil siyasetin sokaklarında bulunanlar ya buldukları konumlarını korumak ya da daha ilerlemek durumundadır. Aksi takdirde kaybetmek mukaddirdir. Siyasette kaybedenler, kazanmak istediklerinde çeşitli mücadelelere girişmek zorundadırlar. Aslında siyaset aracılığıyla elde edilecek konum için ortaya konulan çabaya kazananlar, kaybedenlere nazaran farklı bakabilir ve farklı şeyler görebilirler. Genellikle kaybedenler siyasetin doğasının entrika ile yoğrulduğunu vurgulamışlardır. Entrikanın kol gezdiği dönemin İtalya'sında kaybetmiş bir yazar olarak Machiavelli'nin siyasetin doğasına dair olumsuz vurgusunun sebeplerinden biri de bu olsa gerek. Öte yandan kendi tarihsel bağlamında var olan siyasî mücadele şekillerinin, onun siyasete dair fikirlerini etkilemiş olduğu da görülmektedir. *Hükümdar*'ın yazarı olarak Machiavelli öncelikle bu bağlamlar ile beraber düşünülmelidir. Kendi döneminde siyaset alanında işlerin nasıl yürüdüğünü gözlemlemiş ve hatta tecrübe etmiş birinin kalemindeki olay ve olgulara dair vurguların keskinliği ve kendinden emin kesinliği bu eserde Machiavelli'nin öne çıkan özelliğidir. Ancak tarih boyunca Makyavelizm çoğu zaman kendi bağlamından kopartılmış Machiavelli'nin fikirleri ile temayüz ettirilmiştir. Dolayısıyla Makyavelizm öncelikle bu durumlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Bu noktada Cassirer'in Spinoza'nın Machiavelli değerlendirmesine cevap verirken öne sürdüğü şu tespit önemlidir:

Eğer Makyavelizm aldatma ya da iki yüzlülük anlamına geliyorsa, Machiaveli'nin kendisi, Makyavellici değildi. O, hiçbir zaman iki yüzlü biri olmamıştır. Arkadaşlarına yazdığı mektupları okuduğumuz zaman, Makyavelli'nin alışılmış tasarım ve önyargılarımızdan ne kadar farklı olduğunu görerek şaşırırız. Çünkü kendisi, içtenlikle, açık düşünceli bir şekilde ve belli bir ustalıklarla konuşan biridir. İnsan olan yanı için geçerli olan özelliği, yazar olan yanı için de geçerlidir. Bu büyük siyasal hile ve aldatmaca ustası, belki de en içtenlikli siyasal yazarlardan biriydi... O, hiçbir zaman kendini gizlemiş, usundakileri, düşünce ve yargılarını saklamadan, kesinlikle ve açıkça söylemiştir. Makyavelli'ye göre, en cüretli sözcük, her zaman en iyi sözcüktü. Düşünceleri ve biçimi hiçbir belirsizlik göstermezdi (Cassirer, 1984: 126).

Yazarın özellikle *Hükümdar*'daki üslubuna ve fikirlerine dair yapılan bu değerlendirme onu diğer eserleriyle birlikte düşünmeye davet etmesi açısından önemlidir. Zira Machiavelli, yalnızca söz konusu eseri yazmış değildir. Birçok eser yazmış olan Machiavelli, çeşitli siyasî eylemler konusunda eserlerinde birbirinden farklı yaklaşımlar ortaya koymuştur. Bu durumda herhangi bir yazar gibi Machiavelli de kendi bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde tamamen olumsuz olarak manşete çekilen Makyavelizm ile onun doğrudan bir ilgisinin olduğunu vurgulamak zor görünüyor.

Kaynaklar

- Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2001). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akal, C. B. (1998). *İktidarm Üç Yüzü*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Atkinson, J. B. & Sices, D. (eds.) (1996). *Machiavelli and His Friends: Their Personal Coorespondence*. DeKalb: Northeastern Illinois University Press.
- Berlin, I. (1997). The Originality of Machiavelli. *Great Political Thinkers 5: Machiavelli* (eds. J. Dunn & I. Harris). Cheltenham: Edward Elgar.
- Black, R. (1985). Florentine Political Traditions and Machiavelli's Election to the Chancery. *Italian Studies*, 40, 1-16.
- Bondenella, P. & Musa, M. (1979). The Private Letters: Editor's Note. *The Portable Machiavelli* (trans. P. Bondnella & M. Musa). Harmondsworth: Penguin Books.
- Braudel, F. (2001). *Uygarıtlıkların Grameri* (çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge

Kitabevi.

- Brucker, G. (1998). *Florence: The Golden 1138-1737*. Los Angeles: University of California Press.
- Cantimori, D. (1937). Rhetoric and Politics in Italian Humanism. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 1 (2), 83-102.
- Cassirer, E. (1984). *Devlet Efsanesi* (çev. N. Arat). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dupouey, P. (1998a). Niccolo Machiavelli: İtalya'nın Çöküşüne Karşı Devletin Hizmetinde. Machiavelli, *Hükümdar* (çev. H. Karabulut). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Dupouey, P. (1998b). Sunuş ve Açıklamalar. Machiavelli, *Hükümdar* (çev. H. Karabulut). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Ebenstein, W. (1996). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri* (çev. İ. Özel). İstanbul: Şule Yayınları.
- Frederik II (1966). *Hükümdar ve Büyük Frederik'in Makyaveli Çürütme Denemesi* (çev. V. Hatay) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gilbert, F. (1949). Bernardo Rucellai and Orti Oricellari: A Study on the Origin of Modern Political Thought. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 12, 101-131.
- Gilbert, F. (1954). The Concept of Nationalism in Mihevelli's *Prince*. *Studies in the Renaissance*, 1, 38-48.
- Gilbert, F. (1984). *Machiavelli and Guicciardini: Politics and History in Sixteenth Century Florence*. New York. W. W. Norton & Company.
- Hale, J. R. (1961). *Machiavelli and Renaissance Italy*. London. English Universities Press.
- Herder, J. G. (2002). *Philosophical Writings* (trans. M. N. Foster). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kesgin, A. (2004). *Niccolo Machiavelli'nin Siyaset Felsefesi ve Dönemine Etkisi*. YL Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocis, R. A. (1998). *Machiavelli Redeemed: Retrieving His Humanist Perspectives on Equality, Power, and Glory*. London: Lehigh University Press.
- Ledeen, M. A. (2003). *Liderlik ve Güç Kullanımında Machiavelli* (çev. T. Arıkan & E. Göktepe). İstanbul: Literatür Yayınları.

- Machiavelli, N. (1965). Discourses on first Decade of Titus Livius. *Machiavelli: The Chief Works and Others* (trans. A. Gilbert). Durham: Duke University Press.
- Machiavelli, N. (1970). *Discourse* (trans. L. J. Walker). Harmondsworth: Penguin Books.
- Machiavelli, N. (1999a). *Prens* (çev. N. Güvenç). İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Machiavelli, N. (1999b). *Savaş Sanatı* (çev. A. B. Hasan) İstanbul: Doruk Yayınları.
- Machiavelli, N. (2000). Tövbeye Çağrı ya da Ahlâk Üstüne Söylev. *Seçme Yazılar* (çev. H. Köse). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Machiavelli, N. (2002). *Floransa'da Komplolar ve Karşı Komplolar Taribi* (çev. A. B. Hasan) İstanbul: Özne Yayınları.
- Meinecke, F. (1998). *Machiavellism: The Doctrine of Reason d'État and Its Place in Modern History*. London: Routledge.
- Meriç, C. (2002a). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2002b). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özel, M. (1995). *Değişim ve Kriz*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özlem, D. (1996). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Ridolfi, R. (1963). *The Life of Niccolo Machiavelli* (trans. C. Grayson) London: Routledge & Kegan Paul.
- Rubenstein, N. (1956). The Beginnings of Niccolo Machiavelli's Career in the Florentine Chancery. *Italian Studies*, 11, 72-91.
- Rudowski, V. A. (1924). *The Prince: A Historical Critique*. New York. Twayne Publishers.
- Skinner, Q. (2002). *Machiavelli* (çev. C. Atilla). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Smith, P. (2001). *Rönesans ve Reform Çağı* (çev. S. Çağlayan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stephens, J. & Butters, H. (1982). New Light on Machiavelli. *English Historical Review*, 382, 54-59.
- Türköne, M. (1997). Derin Devlet. *Doğu-Batı*, 1, 41-49.

Öz: Makyavelizm, yaklaşık beş yüzyıldır kaynağını Machiavelli'nin fikirlerinden alarak yorumlanmaktadır. Buna göre, politik olaylar iyilik, kötülük gibi ahlâki öğelerle sınırlandırılmamalıdır. Bununla birlikte Makyavelizm terimiyle bağlantılı olan çeşitli fikirler açık bir şekilde Machiavelli tarafından ifade edilmedi. Fakat sadece siyasi yazılarında ima etmişti. Makyavelizmin tarihi aslında Machiavelli'nin fikirlerinin yanlış anlaşılması sonucunda oluşmuş bir tarihtir. Bu makalede hem Makyavelizm'in onun hangi fikirlerine dayanarak oluşturulduğuna hem de tarih boyunca oluşan farklı Makyavelizm yorumlarına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Machiavelli, Machiavelism, siyaset, siyaset felsefesi, ahlak.

